

TECHNIKOS ŽODIS

2004 Nr. 1

TECHNIKOS ŽODIS

Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų s-gos
ALIAS organas. Įsteigtas 1951 metais. Leidžia **ALIAS**
 Chicagos skyriaus Technikinės spaudos sekcija.
 Išėina kas trys mėnesiai.
 Prenumerata 15 JAV dol. metams

THE ENGINEERING WORD

Published by American Lithuanian Engineers and
 Architects Association, Inc. Chicago Chapter
 Technical Press Section. Established 1951.
 Published quarterly
 Yearly subscription \$15.00 U.S.

Spaudos sekcijos

vadovas

A. Pargauskas

Redaktorius

Vytautas Peseckas

P.O. Box 255

Beverly Shores,

IN 46301

Tel/Fax 219-874-8595

E-mail:

Vpeseckas@adsnet.com

Redakcinė kolegija:

T. Bukaveckas

A. Dobrovolskienė

P. Naris

Administratorius

Violeta Drupaitė-Cole

303 Primrose Ct.

Aurora, IL 60504

Tel.: 630-692-1405

E-mail:

violeta@vipasco.com

Ekspedicija

Leonas Stonikas

Spausdino ir maketavo

Ričardo spaustuė

Turinys

Vasario šešioliktoji <i>V. Kasniūnas</i>	1
Atnaujintoji Gedimino prospekto dalis <i>Antanas Panavas</i>	2
Srovių Karas <i>Aleksandras Vitkus</i>	5
Bendrasis vidaus produktas <i>Pranas Naris</i>	8
Mano darbai (darbeliai) Austrijoje <i>Romas Budreika</i>	11
Lemtingas suokalbčio išviešinimas <i>Algimantas Zolubas</i>	12
Kvietimas.....	14
Parkų ir sodų kelias: patirtis ir Europiniai projektai <i>Elena Brundzaitė-Baltrus</i>	16
Įamžino legendinį lakūną R. Marcinkų.....	18
Ciklo „Uragano kapitonas“ darbuotojai ir šaltiniai.....	19
Didžiojo pabėgimo ir garsaus skrydžio jubiliejų išvakarėse – „Uragano kapitonas“ <i>G. Sviderskytė</i>	20
Padangės sargyboje <i>Vytautas Šimkus</i>	22
Ir danguje vyksta Olimpiada.....	22
Lietuvių techninėje literatūroje <i>J. Bilėnas</i>	25
“Akropolis” Vilniuje <i>Antanas Panavas</i>	28
Mirusieji.....	30
Iš mūsų veiklos – Aurelija Dobrovolskienė.....	31
Aukos.....	33

Pirmame viršelio puslapyje - Viktoro Jašinsko kompiuterinė grafika.

Ketvirto viršelio puslapyje - Transatlantinių Kauno lakūnų Gintauto Staniulio ir Viktoro Ramono Kalėdinis ir Naujųjų metų sveikinimas.

TECHNIKOS ŽODIS

THE ENGINEERING WORD

LIV METAI

2004 SAUSIS - KOVAS

Nr. 1 (260)

VASARIO ŠEŠIOLIKTOJI – DŽIAUGSMO DIENOS NEBAIGTA IŠVERKTI AŠARA

VYTAUTAS KASNIŪNAS

SUSIMĄSTYMO MINTYS VASARYJE EINANT TAUTINIŲ REKOLEKCIJŲ KELIU

Tarp vaikystės gražių prisiminimų ryški Vasario Šešioliktoji, kuri kartais pusnynais papuošta, trumpais spinduliais apšviesta, kvietė klausytis didvyrių – savanorių kalbų... Gal kentėm, sušalusias kojas trypdami, šaltis gnaibė žandus ir ausis, bet tie Tėvynės meilės lašeliai su himno žodžiais slėpėsi giliai giliai sieloje, sukosi vaikystės slėpiningame rate...

Meilė Lietuvai ir lietuviams yra didžiausia dovana Vasario Šešioliktajai. Šv. Pauliaus žodžiais tariant: „Meilė kantri, meilė maloninga, ji nepavydi, meilė nesididžiuoja; Ji nesielgia netinkamai, neieško savo naudos, nepasiduodama piktumui, pamiršta, kas buvo bloga, nesidžiaugia neteisybe, su džiaugsmu pritaria tiesai.

Be meilės nebus tikėjimo, raugės ir usnys nustelbs ir viltį. Kur meilė ir tikėjimas žydi, auga, ten klesti ir viltis. Mūsų viltys tada yra lyg tas legendinis vežimas, kuris su meile ir tikėjimu per uolėtus kalnus užkelia trispalvę į žiburiuojantį laisvės ir nepriklausomybės kalną. Viltis, lyg ta nemari gimtosios žemės jėga, duoda mums stiprybės kovoje už mūsų tautos idealus.

Prasminga mūsų dovana Vasario šešioliktajai yra iš mūsų tautinių idealų, veiklos, pasiaukojimo nupintas vainikas, papuoštas meilės, tikėjimo ir vilties žiedais.

Kaip tikintieji katalikai stiprėja religinėse rekolekcijose, taip ir mes visi pasijuntame esą reikalingi tautinių rekolekcijų, kad susikauptume galėtume peržiūrėti nueitą kelią ir, blogį paskandinę, pasirinktume mums, lietuviams skirtą kelią, nusagstyta himno žodžiais, mums primenančiais dešimt tautinės garbės įsakymų.

Tokios tautinės rekolekcijos reikalingos visiems: ir eiliniams tautinio bendruomeninio gyvenimo nariams, ir laurų vainikais pasipuošusiems vadovams, ir tiems išdidiems fariziejams.

Mūsų spauda, dienraščiai, savaitraščiai, mėnraščiai, Vasario 16 dienos proga turėtų būti lyg tautinių rekolekcijų maldynas – vadovas.

Penkiasdešimt metų gyvenome mirties kelyje. Atėjūnai iš rytų siuste ant mūsų visų lietuvių. Kankino gimtąją kalbą ir malda, plėšė Tėvynės meilę iš lūpų ir širdies, ateizmu klojo gyvenimo kelią, vinimis kalė į galvą svetimus žodžius, kad tik Tu, Vasario Šešioliktoji, mirties pančiais apraizgyta, liktum giltinės žabangose amžiais sunaikinta.

Išsaugojo Vasario Šešioliktoji mumyse įdiegtus Tėvynės meilės lašelius – atšalusius trispalve apgaubė, sušalusius himno žodžiais atgaivino, išvadavo mirties pančiais apraizgytus, į raudonos giltinės žabangose pakliuvusius.

Vasario Šešioliktoji iškvietė mus visus į Baltijos Kelią. Jei ne rankomis, tai sielomis ir širdimis sujungė visą Pasaulio Lietuvą, visus žemynus, kur įminta lietuvių pėda... Ir kilo tada į Dangų miškas rankų nuo ežerų krašto, piliakalnių, nuo Baltijos jūros atkeliavusių, ir sakė: „Tau, Lietuva, herojų krauju papuošta, laisvės garbė. Tu mūsų Meilė, Viltis ir Tikėjimas.“

Degė žvakės Baltijos Kelyje, degė širdyse Tėvynės meilės lašeliai, lyg deimantu žibėję senolių, tėvų sielose, perduoti vaikams, vaikaičiams, naujai genčiai. Vėju sklido vienas atsідūsėjimas, vienas krauju tvaksėjimas genties kraujyje – aš esu su Tavimi, Vasario Šešioliktoji, naujai atgimusi Lietuva!

O, Lietuva, prisimink sausio tryliktąją. Kai tu buvai vieninga, kaip niekada – per užtvaras prasiveržusiėjai Vasario Šešioliktosios keliu. Tada, rodos, kalbėjo poeto Adomo Mickevičiaus paminklas ir jį supusi minia, ryžto Lietuva... „Tu herojų tauta“ – iškėlęs galvą šaukė televizijos bokštas ir nuo ryžto balso drebėjo Parlamento rūmai.

Sausio naktį meldėsi žvaigždės danguje, kai Parlamento gynėjai priėmė šventą priesaiką ginti Tave, Vasario šešioliktoji!

Ir vėl, kai visa Lietuva apsupo Vingio parką su krykštaujanciais kūdikiais rankose, su besidžiaugiančiais žilagalviais seneliais, kai lyg iš pilies kuoro pasigirdo laisvės kovų riterio Vytauto Landsbergio žodžiai: „Bus labai sunku! Bus labai sunku ateityje! Ar mes ištersime? Ar visi iškentėsime?.. Nuskambėjo minios balsas: „Ištersime! Ištersime! Iškentėsime!“

Aidu atsakė mūro namai, akmeniniai gatvių grindiniai ir medžiai... Nuo Palangos atplaukė debesys, laumės ir aitvarai

su Kastyčiu ir Jūrate. Ir visa Lietuva, ruošdama kelią Kovo Vienuoliktajai, išaugusiajai Vasario Šešioliktosios genties kraujyje.

Ir užgulė kraštą sunkūs metai, labai sunkūs – tauta suskilo į dešinę ir kairę pusę. Silpną karalių bando papirkti, siūlydamiesi būti ordinuotais patarėjais, generolais, svetimų kraštų nedraugiški žymūnai.

Sušalo ašaromis pablūdusi žemė ir dangus. Rodos, išgirdome balsus iš vandenų sietuvos, iš kapinynų ir piliakalnių karalių, kunigaikščių, krivių krivaičių, vaidilučių, vaidilų, žynių, dvasios milžinų, didvyrių, – kur dingo Vasario Šešioliktosios dvasia?!.. Kodėl mes nepasitikome Tave vėl susijunge, kaip tada prie poeto Adomo Mickevičiaus paminklo, prie Televizijos bokšto ir Parlamento rūmų, giedodami sausio tryliktosios naktį, ar Vingio parke, žemei drebant nuo priesaikos žodžių!..

Suklumpam ir mes visi, baigdami Vasario Šešioliktosios tautines rekolekcijas, balsiai paskleisdami tautinės atgailos psalmės žodžius, kad jie, lyg Biliūno pasakos šviesos, laimės žiburėliai, pasklistų po laukus ir miškus, miestus, miestelius, Seimo, Prezidentūros rūmus, kaimus ir vienišas trobeles.

ATNAUJINTOJI GEDIMINO PROSPEKTO DALIS

ANTANAS PANAVAS

2003 metų liepos mėn. Lietuva iškilmingai paminėjo Karaliaus Mindaugo karūnavimo 750-tąsias metines.

Ta proga Vilniuje vyko Pasaulio lietuvių dainų šventė, atidengtas paminklas Karaliui Mindaugui, atidarytas jo vardo tiltas per Nerį, sutvarkytos jo artimiausios prieigos ir atnaujinta Gedimino prospekto dalis tarp Arkikatedros aikštės ir Jogailos gatvės.

Gedimino prospektas – viena svarbiausių Vilniaus gatvių, reikšminga ne vien savo išskirtine padėtimi miesto

4 plane, bet ir joje esančių aukštų valstybinių įstaigų: kultūros, mokslo, meno, verslo centrų išsidėstymu.

Palyginus su Vilniaus miesto amžiumi (įkurtas XIV amž.) ši gatvė yra dar visai jauna, nes pagal dabartinę trasą buvo pradėta formuoti tik XIX amž. pabaigoje.

Anksčiau Gedimino prospektas (vadintas kitais vardais) buvo viena svarbiausių Vilniaus miesto transporto arterijų. Tuo metu važinėta arkliais. Jie traukė ir tramvajų vagonus. XIX amž. pabaigoje Vilniuje buvo arti dviejų tūkstančių arklių. 1897 m. pasirodė dviračiai, o 1905 m. ir pirmieji automobiliai, kurie laikui bėgant išstūmė arklius. 1939 m. atgavus Vilnių tuoj pat buvo pradėta tvarkyti Katedros aikštė. Tuo pat metu buvo pakoreguotas ir Gedimino prospekto dalies, susisiekančios su aikšte, vertikalus planavimas.

Miestui plečiantis, transportas intensyvėjo, prie autobusų prisidėjo troleibusai, lengvųjų automobilių skaičius tolydžio didėjo, todėl vėliau, svarstant pagrindinį miesto planą ieškota būdų kaip sumažinti transporto srautą miesto centrinėje dalyje, o Gedimino prospektą skirti pėstiesiems. Apie tai buvo daug galvota, kalbėta, netgi konkursai šia tema būdavo skelbiami, tačiau greitų rezultatų nesulaukta.

Tik dabar, atnaujinant Gedimino prospekto dalį, bandoma čia apriboti transporto eismą, o gatvę, tam tikru laiku skirti pėstiesiems. Jeigu tai pavyks įgyvendinti, bus žengtas svarbus žingsnis tvarkant judėjimą mieste.

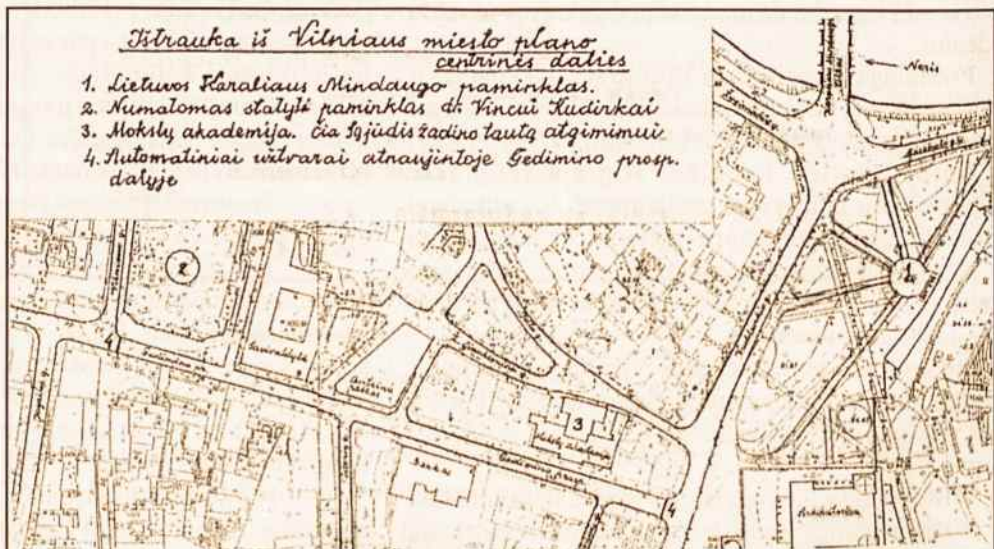
Gedimino prospekto atnaujinimas vyko gana greitai, pagrindiniai darbai atlikti per metus.

Vykdam darbus prie gatvės buvo pastatyti informaciniai skydai, kuriuose buvo schematiškai pavaizduota vykdomų darbų apimtis, nurodyti techniniai – ekonominiai rodikliai.

Naujai klojamų dangų plotas – 16600 m²

Važiuojamos gatvės danga – juodojo bazalto trinkelės

Šaligatvių danga – pilkojo granito plokštės

Tarpuose tarp medelių – pilkojo granito trinkelės Pasodinta 113 liepaičių.

Prieš dangų klojimą rekonstruotos požeminės komunikacijos: vandentiekis, lietaus ir ūkio kanalizacija, elektros kabeliai, gatvės apšvietimas, telefono tinklai. Gatvės apšvietimo atramos su Vilniaus emblema yra ekonomiškos energijos imlumo atžvilgiu. Šulinių dangčiai naujoviški, gerai pritaikyti prie dangų paviršiaus. Šaligatviuose, vietomis atitvertuose grandinėmis su dailiais stulpeliais, tarp apšvietimo atramų, medelių ir kelio ženklų dar išdėstyti suoliukai, gėlinės ir šiukšliadėžės. Gerai matomose vietose pastatyti laikrodžiai. Išskirtinai pažymėtuose praėjimuose skersai gatvę, šaligatvį ir gatvės dangos yra viename lygyje. Tai patogu ne tik neįgaliesiems, bet ir visiems kitiems.

Gedimino prospekte, kaip anksčiau, taip ir dabar, kas nors statoma, rekonstruojama, remontuojama. Štai ką tik atnaujintoje prospekte dalyje vykdoma nemaža statyba, sukėlusį prieštarą vertinimus. Vietoje buvusio nedidelio restorano statomas viešbutis gerokai išsiplėčiant ir iššokant į aukštį.

Kaip buvo minėta Gedimino prospekte užstatymas prasidėjo XIX amž. pabaigoje ir XX amž. pradžioje. Tuo metu architektūroje vyko naujų formų paieškos, nes statybos technika sparčiai žengė pirmyn. Ne viskas iš karto pavykdavo, architektūroje įsigalėjo įvairių stilių mišinys.

Ankstyesnieji menotyrininkai kritiškai vertino to laiko architektūrą. Tik vėliau, plačiau nagrinėjant istorizmo ir modernizmo laikotarpį, prieita išvados, kad dauguma to meto statinių verti dėmesio. Statyti prieš šimtą metų jie visai neblogai išsilaikę ir yra savaip įdomūs. Tuo metu drąsiai ir išradingai panaudotas metalas ir gelžbetonis turėjo įtakos naujoviškam vidaus ertmių formavimui.

Iš to laikotarpio atnaujintoje Gedimino prospekte dalyje išskirtini trys bankų pastatai, pažymėti pagal gatvės numeraciją 3-čiu, 6-tu ir 7-tu numeriais. Pastate nr. 3 šiuo metu įsikūrusi Mokslų akademija. Čia kūrėsi Sąjūdis, atvedęs tautą į Nepriklausomybę. Pastate nr. 6 kaip buvo taip ir tebėra bankas. Pastate nr. 7 po rekonstrukcijos įsikūrė centrinis paštas (arch. A. ir V. Nasvyčiai). Keičiasi laikai, keičiasi ir žmonių poreikiai. Dabar pirmuosius aukštus užima prekybininkai. Jų pageidavimu padidinamos vitrinos, praplatinami įėjimai. Netgi buvęs kino teatras, statytas pokaryje ir tuo metu teigiamai įvertintas (proj. aut. arch. J. Kasperavičius) šiuo metu užimtas prekybininkų.

Šioje prospekte dalyje yra ir Lietuvos dramos teatras, žinomas originaliais arch. A. ir V. Nasvyčių interjerais, tačiau į prospektą išeina tik įėjimo tamburu, kurį išryškina skulptoriaus St. Kuzmos kūrinys.

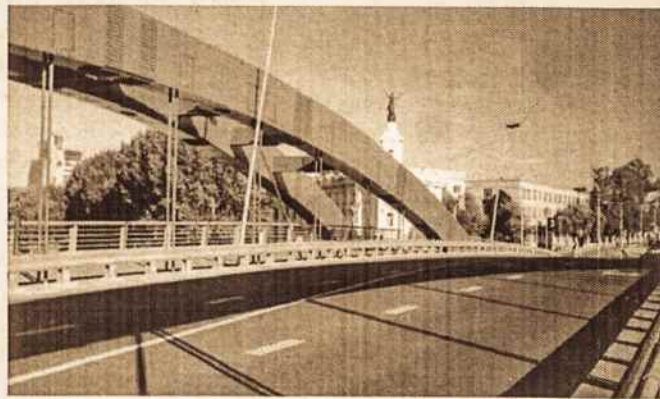
Dar paminėtini, esantys prieš Savivaldybę, statyti tarpukaryje, funkcionalizmo ir konstruktyvizmo laikotarpio pastatai, kurie visai gerai išsilaikę. Viename iš jų yra Vilniaus bankas, kitame valdžios įstaigos. Savivaldybė ateityje ruošiasi išsikelti į dešinę Neries krantą. Tikimasi, kad ten susiformuos naujas miesto centras. Gal tada Gedimino prospekte sumažės automobilių ir daugiau dėmesio susilauks pėstieji.

Karaliaus Mindaugo paminklas, skulptorius R. Midvikis, arch. A. Nasvytis, R. Krištopavičius, I. Alistratovaitė.

Karaliaus Mindaugo paminklas pastatytas prie Nacionalinio muziejaus, aikštelėje tarp žalumynų. 3,5 m. aukščio granito skulptūra vaizduoja Karalių Mindaugą sėdintį soste su karališkėmis insignijomis.

Postamentas, primenąs piliakalnį, susideda iš lygiašonių šlifuito granito trapecijų, besiremiančių ant praplatinto paaukštino, kurio horizontalioje plokštumoje pavaizduota senojo tikėjimo apeigų suderinimas su krikščioniškomis šventėmis.

Karaliaus Mindaugo tiltas per Nerį, inž. D. Žickis, G. Bajoras, A. Čibirka, arch. V. Treinys.

Karaliaus Mindaugo tiltas 101 m. ilgio, 19,75 m. pločio. Važiuojamoji dalis trijų juostų. Tiltlo arkos buvo suformuotos dešiniajame krante ir po to perplukdytos per upę. Tiltas jungia Rinktinės gatvę, esančią dešiniajame krante, su Vrublevskio, Žygimanto ir Arsenalų gatvėmis kairiajame krante. Visos šios gatvės buvo rekonstruotos, prisiderinant prie tilto. Tiltas pastatytas per 15-ka mėnesių.

Šioje aikštėje numatoma pastatyti paminklą dr. Vincui Kudirkai.

Kartu su Gedimino prospekto dalies atnaujinimu atitinkamai sutvarkyta aikštė, esanti prie Savivaldybės. Takai ir aikštelė iškloti pilku granitu, gazonai sustiprinti klinkerinėmis ažūrinėmis plytelėmis. Tačiau ši aikštė dar nėra pilnai užbaigta, nes čia numatoma pastatyti paminklą Lietuvos himno kūrėjui dr. Vincui Kudirkai. Šiuo metu vyksta paminklo projektų konkursas.

Automatiniai užtvagai atnaujintoje Gedimino prosp. dalyje.

Atnaujintos Gedimino prospekto dalies galuose yra įrengti automatiniai užtvagai, po 6 kiekviename gale. Tai yra cilindrinės formos stulpeliai apie 70 cm. aukščio, nuolat mirkčiojantys šviesomis, kad būtų geriau pastebimi. Jie yra automatiškai valdomi iš vieno centro. Iškilę – užtveria kelią transportui, nuleisti į grindinį – leidžia automobiliams judėti.

6

Nuo 3 val iki 10 valandos automobiliai gali važiuoti.

Šiuo metu, kaip kelio ženklai rodo, Gedimino prospekto dalis nuo 10 val. ryto iki 3-jų valandų nakties skiriama pėstiesiems. Ar toks laiko nustatymas pasiteisins, parodys ateitis. Ieškant optimalaus varianto kaip paskirstyti laiką, šiuo metu yra vykdomi stebėjimai, siekiant kad būtų patenkinti pėstieji ir vairuotojai.

Atnaujintoji Gedimino prospekto dalis. Projektavimo darbus atliko Vladas ir Valentinas Vizgirdos.

Atnaujintoji Gedimino prospekto dalis atidaryta 2003 m. liepos 1 d. Susisiekimo ministras pastebėjo, kad tai buvo įspūdingiausias pastarųjų dešimtmečių darbas, tiek savo apimtimi, tiek įvykdymo greitumu. Pagrindiniai darbai buvo įvykdyti per metus, nes iš anksto gerai pasiruošta. Žmonės dar neįpratę eiti gatvės viduriu.

Gedimino prosp. nr. 3. Dabar čia Lietuvos Mokslų akademija.

Pastatas Gedimino pr. nr. 3 statytas XX a. Pradžioje buvo skirtas bankui. Statant buvo rūpintis ne vien funkcionalumu, bet ir išorine išvaizda, siekiant suteikti bankui charakteringus bruožus. Tuo tikslu išryškinta cokolio rustika, puošniu centriniu rizalitu pabrėžta fasado simetrija, archivoltuose ir kapiteliuose įvesti augaliniai motyvai. Tačiau bankas, palyginus su pastato amžium, čia buvo neilgai. Pokaryje čia įsikūrė valdžia, vėliau Mokslų akademija.

Lietuvai šis pastatas reikšmingas tuo, kad jame prasidėjo Sąjūdžio veikla, pažadinusi tautą atgimimui.

Gedimino prosp. nr. 6. Čia visais laikais buvo bankas ir šiandien yra.

Bankas Gedimino pr. nr.6 statytas XIX a. pabaigoje, vietinių dvarininkų, vadovaujamų Juozapo Montvilo, iniciatyva. Funkcinis pastato sprendimas matyt buvo gerai apgalvotas, nes jo paskirtis niekad nesikeitė. Panaudojus metalą ir gelžbetonį suformuotos šviesios, erdvios banko operacijų salės ir jas jungiantis centrinis holas. Banko išorė kukli. Fasado plokštumoje saikingai panaudotos klasikinių architektūrinių formų detalės. Išryškinta tik fasado centrinė dalis, pabrėžiant įėjimą.

Gedimino prosp. nr. 7. Dabar čia centrinis paštas.

Pastatas Gedimino pr. nr. 7 – pirmasis bankas pastatytas XIX a. pabaigoje, vos keletą metų anksčiau už banką esantį Gedimino pr. nr. 6. Išorėje išlaikyti to meto bankams charakteringi bruožai: tvirtumas, formų aiškumas, puošnumas, siekiant sudaryti patikimumo įspūdį. Tačiau šiame pastate banko seniai nebėra. Dabar čia centrinis paštas. 1969 m. šis pastatas buvo rekonstruotas (arch. A. ir V. Nasvyčiai). Modernizuojant interjerus išorė, pagal galimybes, išlaikyta.

Panaudota literatūra:

1. *Vilniaus miesto istorija, 1969 m., Red. J. Jurginis, V. Merkys, A. Tautavičius.*

2. *Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje, 2000 m., N. Lukšonytė - Tolvaišienė.*

SROVIŲ KARAS

ALEKSAS VITKUS

Thomas Alva Edison, gal pats žinomiausias ir našiausias Amerikos išradėjas, geriausiai žinomas dėl elektros lemputės išradimo, nebuvo vienas iš tų žmonių, kurie mokslą ir naudą žmonijai laikė svarbesniais, negu tipingo Amerikos kapitalisto noras pralobti, kitaip sakant "make a buck". Todėl per ilgą gyvenimą jis dažnai susikirsdavo su kitais, greičiausiai irgi kapitalistais, išradėjais ir pramonininkais. Viena iš tokių kontroversijų iškilo į tikrą taip vadinamą "srovių karą", apie kurį čia ir noriu papasakoti.

1879 metais Edison išrasta įkaitinto siūlelio lemputė (incandescent bulb) jį išgarsino visame pasaulyje. Iki tol jau nuo XIX-o amžiaus vidurio apšvietimui buvo naudojama Voltos lanko lemputė, kurią anglas Sir Humphrey Davy pirmą kartą buvo sėkmingai pademonstravęs 1808 metais. Tokia lemputė principiniai susidėjo iš dviejų anglinių elektrodų, tarp kurių kibirkščiaavo tekanti elektros srovė. Ji buvo daugiausiai naudojama gatvių ir didelių fabriukų apšvietimui. Kadangi jos šviesa buvo per daug akinančiai stipri, atvira pavojinga ugnis, nuolatiniai nuo Voltos

Thomas Alva Edison
/ Culver Pictures, Inc.

lanko susidarantys dūmai, ir reikalas tuos degančius elektrodus tinkamai reguliuoti, gyvenamuose namuose ją buvo sunku pritaikyti.

Beveik visą XIX-ą amžių išradėjai Europoje ir Amerikoje bandė išspręsti pagrindinę įkaitinto siūlelio lempučių problemą - kaip padaryti siūlelį, kuris įkaitęs iki baltumo tuoju pat neperdegtų. Tam reikėjo jį atskirti nuo deguonį turinčios atmosferos, siūlelį patalpinant į stiklinį indą, iš kurio būtų išpumpuotas oras. Kai pagaliau buvo išrasta gyvsidabrio vakuumo pompa, anglų išradėjas Joseph Swan, jau anksčiau bandęs tokią lempučių sukurti, ir savo pastangas metęs, vėl grįžo prie darbo. Tai sužinojęs, Edison padvigubino savo pastangas angliui nepasiduoti.

Jau 1878 metais Edison suprato, kad jam reikėjo siūlelio su aukšta ohmine varža, taip kad lempučių srovė būtų kuo mažiausia. Kitaip kiekvienai lemputei reikėtų daug energijos, kad ją įžiebtų. Palyginęs energijos reikalavimus dujų lemputei, jis apskaičiavo, kad jo elektros lemputei reikėtų apie 100 W galios. Todėl naudojant 100V tinklą, varža turėjo būti apie 100 ohmų. Tam tiktų platina, bet ji buvo per brangi ir, todėl, neekonomiška. Išgirdęs, kad Anglijoje Swan eksperimentavo su anglies siūleliais, Edison, po ilgų bandymų, sau pasirinko karbonizuotą medvilnę. Ir pagaliau jam pasisekė, kad pirmoji tokia lempučių degtų net daugiau kaip 13 valandų!

Patentintas tuo savo laimėjimu, Edison toliau vėl nukreipė savo dėmesį į kaip tokias lempučių reikės maitinti iš tinkamo elektros tinklo. Tuo laiku dinamos, aprūpinančios Voltos lanko lempas, kurios reikalavo pastovios srovės, naudojo serijinį dinamos inkaro jungimą. Edison ir jo bendradarbiai, kad aprūpintų naująsias įkaitinto siūlelio lempučių, pakeitė dinamų jungimą į lygiagretų. Edison suprojektavo naują nuolatinės srovės (DC) sistemą, kurios veiksmingumą jis pirmiausiai pademonstravo Londone, tuoj po to (1882) pastatydamas pirmą pastovią elektros jėgainę Pearl gatvėje, Manhattan saloje, New Yorke.

8

Vieta tai jėgainei Edison pasirinko pačiame New York finansų centre, prie garsiosios Wall Street gatvės, netoli laikraščių redakcijų, ir, svarbiausia, šalia turtingo finansininko J.P. Morgan įstaigos, iš kurio jis tikėjosi gauti papildomų lėšų tęsti New York miesto elektrifikaciją toliau. Jėgainė teikė elektrą J.P. Morgan įstaigoms, veikė gerai, be kliūčių. Per vienerius metus ši jėgainė aprūpino virš 500 klientų su 12,000 lempučių. Šios istorinės jėgainės modelis stovi Smithsonian muziejuje Washington, DC. Netrukus New Yorke ir visoje Amerikoje buvo pastatyta daug panašių nuolatinės srovės jėgainių. Edison dideliame džiaugsmu ir naudai, dujų kompanijos tuoju pajuto naują konkurenciją, ir jų akcijų kainos krito.

Edison įrodė, jog jo statytos jėgainės galėjo sėkmingai gaminti elektrą ir perduoti ją netoli esantiems vartotojams, bet netoliau kaip mylia ar dvi nuo jėgainės. Bet tokia palyginti žemos įtampos (dažniausiai 100-110V) nuolatinės srovės dviejų laidų elektra turėjo vieną sunkiai išsprendžiamą apribojimą. Elektros galingumas yra sandauga įtampos ir srovės ($E \cdot I$). Iš to matosi, kad perduodant elektros energiją naudojant žemą įtampą E , reikia didesnės srovės I . Tokiai srovei reikia ir storesnių laidų, t.y. daugiau vario, ir stipresnių tuos laidus laikančių atramų. Yra dar ir kita bėda. Galingumo nuostoliai perdavimo linijoje yra proporcingi srovės kvadratui ir laido varžai. Taigi, jei srovę padvigubinsim, nuostoliai paketurgubės.

Viso to rezultatas buvo tas, kad energija naudojant žemą įtampą galėjo ekonomiškai būti perduodama tik palyginant trumpais atstumais, ir gana menko galingumo lygio. Todėl vien New Yorke Manhattan saloje atsirado daug palyginant nedidelių, nepriklausomai veikiančių, tarp savęs nesujungtų, jėgainių. Tas problemas gali puikiai išspręsti kintama (AC) srovė.

Jau 1821 metais anglas Michael Faraday parodė, kad magnetinio lauko kitimas indukuoja srovę netoli esančiame laide. Tai yra pagrindinis kintamos srovės transformatorių principas, o tie transformatoriai gali tas įtampas arba kelti, arba nuleisti. Kai Edison buvo užsiėmęs su nuolatinės srovės sistemomis, prancūzas Lucien Gaulard ir anglas John Gibbs 1881 metais Londone pastatė gerai veikiančią kintamos srovės liniją, kurioje transformatoriai kėlė jėgainės įtampą, o linijos gale panašūs transformatoriai tą įtampą nuleido žemyn, iki vartotojams tinkamo lygio. Tokia perdavimo linija buvo pigesnė pastatyti, ir jos galios perdavimo nuostoliai buvo žymiai mažesni negu jei būtų naudojama nuolatinė žemos įtampos srovė.

Tuo susidomėjo Amerikos George Westinghouse, garsus pramonininkas ir oro stabdžių išradėjas. Jis nupirko kelis tokius transformatorius, o paskui ir patentus. Westinghouse bendrovės inžinierius William Stanley patobulino tuos transformatorius ir laboratorijoje pademonstravo pirmą Amerikoje kintamos srovės sistemą. Westinghouse tai padarė reikiama išpūdi, ir su jo bendrovės pagalba 1886 metais Stanley pastatė pirmą Amerikoje

kintamos srovės liniją, su transformatoriais, Great Barrington, MA, tiekiančią energiją net 400 lempų. Inž. Stanley taip aprašo šį istorinį įvykį.

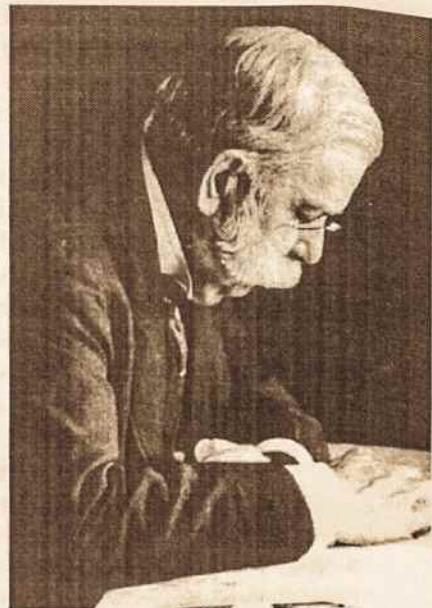
“Buvau jau suprojektavęs kelias indukcinės špūles, kurias mes dabar vadiname transformatoriais. Jų apvijos buvo 500V įtampos. Nusipirkau 25 arklio jėgų katilą ir garo mašiną, ir ilgai laukiau kol iš Londono atėjo Siemens firmos p. Westinghouse užsakytas alternatorius, kuris galėjo mums duoti 12A srovę prie 500 V įtampos. Išsiunčiau į miestelį žmogų ieškoti klientų, o pats stačiau beveik 1 mylios ilgumo liniją. Miestelyje įmontavome du 50-lempų ir keturis 25-lempų įtampą nužeminančius iki 100 V transformatorius. Baigus visą projektą, miestelyje elektros šviesa naudojosi 13 prekybininkų, 2 viešbučiai, 2 gydytojai, 1 kirpėjas, ir telefono bei pašto įstaigos.”

Gal ta proga būtų įdomu pažymėti, kad vos tik praėjus 6 metams nuo to Amerikai istorinio įvykio, kunigaikščio Oginskio dvare Rietave, Žemaitijoje, įsiziėbė pirmos elektros lemputės Lietuvoje. Todėl norėčiau skaitytoją paklausti, ar mes tikrai buvome taip labai atsilikę, kaip kai kas dar šiandien galvoja?

1887 metų pabaigoje Westinghouse bendrovė jau eksploatavo virš 40 kintamos srovės linijų. Tai buvo didelis žingsnis į priekį visai elektros energijos tiekimo pramonei. Bet visos tos linijos buvo vienfazinės kintamos srovės, tinkamos tik apšvietimui. Kintamos srovės didelių motorų, kokius turime šiandien, dar nebuvo. Reikėjo kažko naujo, kas netrukus ir įvyko.

Tolimesnis pasakojimas nebeapsieis be Nikola Tesla, garsaus elektros inžinieriaus. Jis gimė serbų šeimoje, dabartinėje Kroatijoje. Studijavo Prahoje, kurį laiką dirbo Europoje, ir netrukus išgalvojo visiškai naują trijų fazių sistemą, paremtą faktu, kad trys vienfaziniai kintamos srovės šaltiniai, jei vienas nuo kito išdėstyti 120 laipsnių kampų, sudaro pastovaus dydžio, bet besisukantį magnetinį lauką. Tai buvo ir yra pagrindas visame pasaulyje priimtų šių dienų kintamos srovės gamybos, perdavimo ir paskirstymo sistemų, o taip pat ir plačiai paplitusio trifazinio motoro.

Neradęs finansinės savo revoliuciniam išradimui paramos Vokietijoje ir Prancūzijoje, 1884 metais Tesla emigravo į Ameriką, tikėdamas ten Edison, jau tuomet garsaus išradėjo, pagalbos. Edison, kuriam kintamos srovės dalykai buvo svetimi ir priešingi jo bizniui, jį priėmė, bet davė jam uždavinį gerinti nuolatinės srovės generatorius. Nusivylęs, jau po kiek laiko, Tesla paliko Edison, ir jau 1887 metais jis gavo patentą savo naujai rotacinio magnetinio lauko sąvokai. Išgirdęs apie tai, Westinghouse suprato to išradimo svarbą, pasiūlė Tesla darbą, ir nupirko jo patentus. Ilgainiui Tesla išgarsėjo savo moksliniais darbais ir įvairiose kitose elektros technologijos srityse, buvo apdovanotas daugeliu medalių, surinkęs 112 patentų. Jis mirė 1943 metais. Jo garbei IEC (tarptautinė elektrotechnikos komisija) magnetinio lauko stiprumo vieneta pavadino “Tesla”.

George Westinghouse.
(Photo courtesy of
Westinghouse)

Tokia netikėta ir nelaukta kintamos srovės sistemos pažanga 1888 metų gale iš tikrųjų ir priedė prie taip vadinamo “srovių karo”. Westinghouse bendrovė, naudodamasi Tesla patentais, pradėjo gaminti pilnai išvystytas kintamos srovės elektros tiekimo sistemas, tuo labai pakenkdama Edison bendrovių, pasirėmusių nuolatinės srovės principu, bizniui. Kas nugalės, ir kas aprūpins elektra taip staiga XIX-o šimtmečio pabaigoje išaugusią ir elektros išalkusią pramonę?

Kai Edison pakilo “karui” prieš kintamą srovę, jis pirmiausia išdėstė nuolatinės srovės privalumus: a. patikimumas, nes nuolatinės srovės generatoriai galėjo dirbti lygiagrečiai, ko tuo metu negalėjo kintamosios srovės mašinos (sinchronizacija dar nebuvo išvystyta), b. nebuvo kintamos srovės energijos suvartojimo skaitiklių, c. nebuvo kintamos srovės motorų, d. kintama srovė negalėjo krauti baterijų, e. kadangi nuolatinės srovės sistemos neviršijo 110 arba 240 voltų, tariamas nuolatinės srovės saugumas.

1888 metais Westinghouse inžinierius Oliver Shallenberger išrado magnetinio disko principo kintamos srovės skaitiklį. Jis rodė suvartotą energiją betarpiškai, ir taip buvo aiškiai pranašesnis už nuolatinės srovės cheminių-elektrolitinių skaitiklį. Vienas iš nuolatinės srovės pranašumų nugalėtas! Po kurio laiko buvo išrasti ir kintamos srovės lygintuvai, ir ištobulinta tų generatorių sinchronizacija. Liko tik vienas kovos laukas tarp nuolatinės srovės patrono Thomas Edison ir kintamos srovės puoselėtojo George Westinghouse: saugumas. Kuri elektra žmogui pavojingesnė, nuolatinė srovė ar kintama?

Kaip tik tuo laiku pasitaikė, kad New York valstija ieškojo geresnio ar humaniškesnio būdo, užuot iki tol naudoto korimo, įvykdyti mirties bausmę

Nikola Tesla. (Photo courtesy of the Smithsonian Institution.)

nuteistiems nusikaltėliams. Galiausiai buvo priimtas nutarimas, kad nuo 1889.1.1 mirties bausmė bus vykdoma elektra. Pirmąjį po to nuteistą mirtiesbausme nusikaltėlį gynė garsus New Yorko advokatas W. Bourke Cockran, bandęs įrodyti, kad mirties įvykdymas elektra būtų žiaurus ir neįprastas, ir tuo priešingas valstijos konstitucijai.

Prasidėjo ilgi apklausinėjimai, bandymai su elektra užmušti šunis ir arkliai. Nors Edison buvo nusistatęs prieš mirties bausmę, jis čia matė puikią progą pakenkti savo konkurentui - Westinghouse, viešai pareikšdamas, kad tokiai mirčiai su elektros pagalba geriausiai tiktų "pavojingoji" kintama srovė. Maždaug tuo pačiu laiku iš kažkur atsirado savamokslis inžinierius Harold P. Brown, kuris, pasivadinęs profesoriumi, bandė įrodyti, kad įtampos aukštesnės už 300V esančios pavojingos, ir todėl turėtų būti uždraustos. Tai, žinoma, patiko Edison, kurio nuolatinės srovės įtampos neviršijo 240 V.

Westinghouse spaudoje paskelbė, kad "visi žino, kad p. Brown dirba p. Edison naudai". Ir dar priminė, kad kintama srovė gali užmušti tik savo staigiu smūgiu, tuo tarpu kai nuolatinė srovė, tekėdama tik viena kryptimi, sukelia elektrolizę ir tuo skaidančiai ardo paliestus kūno audinius. Iš savo pusės, Edison mėgdavo ginti savo nuolatinę srovę sakydamas, kad ji teka ramiai, taip kaip upė į jūrą, tuo tarpu kai kintama srovė - veržiasi kaip smarkus srautas vandens per krioklį.

To nusikaltėlio egzekucija buvo įvykdyta kintama srove. Ir ji truko net 8 minutes. Keli stebėtojai labai pasipiktino tokiu žiaurumu, ir nuolatinės srovės rėmėjai norėjo mirties bausmės įvykdymą pavadinti "vestinghauzacija"! Tą visą istoriją buvau plačiai aprašęs savo straipsnyje "Elektros kėdė ir jos istorija", žr. TŽ 2000 metų Nr. 2.

Apie 1891-uosius metus didysis "srovių karas" aprimo, Edison interesai nukrypo kita kryptimi. Matyt, ir jis pagaliau suprato, kad ateitis neginčijamai priklauso kintamai srovei. Jo pagalba įvairios sukurtos bendrovės 1889 metais susijungia į bendrą "The Edison General Elec-

tric Co" korporaciją, kuri po trijų metų virsta į dar šiandien žinomą "General Electric". Istorikai tvirtina, kad Edison, nors buvo išrinktas vienu iš direktorių, buvo labai nelaimingas, kad jo pavardė naujai sukurtos bendrovės pavadinime jau nebefigūravo.

General Electric tuojau pat intensyviai perėjo į kintamos srovės generatorių ir transformatorių gamybą ir aprūpinimą aparatūra naujai statomų aukštos įtampos linijų. Tuo pačiu keliu ėjo ir Westinghouse. Kai buvo ruošiamasi 1893 metų pasaulinei parodai (Colombian Exposition) Čikagoje, dėl apšvietimo parodai varžėsi General Electric ir Westinghouse. Pastaroji bendrovė lengvai laimėjo kontraktą. Sakoma, kad General Electric vis dar siūlė nuolatinės srovės sistemą, kurios didžiulis vario pareikalavimas padarė inžinierių projektą žymiai brangesnį negu Westinghouse.

Paroda atsidarė 1893 metų gegužės 1 dieną, kai prezidentas Grover Cleveland, paspaudęs mygtuką, uždegė 8,000 Voltos lanko (arc) ir 130,000 įkaitinto siūlelio (incandescent) lempų. Visas parodos rajonas sužibo dar iki tol niekur nematyto stiprumo šviesa. Buvo aišku, kad nuolatinė srovė "karą" pralaimėjo. Jos aktyvus palaikytojas Thomas Alva Edison mirė 1931 metais.

BENDRASIS VIDAUS PRODUKTAS (GNP)

PRANAS NARIS

Viena iš priežasčių dėl ko šiandieninė ekonomija yra sunkiai sekama ir suprantama, tai jai parinktas žodynas. Naudojama ne vien tik visiems įprastus žodžius kaip *taupyti* arba *investuoti*, bet daugeliu atvejų naudojami lotyniški ar graikiški žodžiai. Ir to neužtenka. Jie dar sujungti keli į vieną, kaip *macroeconomics*. Arba išreiškiama keliais žodžiais, kaip *gross national product* (angliškai). Pirmasis sujungimas sako, kad tai ypatingai didelė (graikiškai - *macro*) ekonomija, ir bus nagrinėjama infliacija, nedarbas, ekonomijos augimas.

Amerikos valstybinė ekonomijos pažanga yra matuojama ir palyginama, naudojant *GNP* (Gross National Product). Taip pat naudojama ir *GDP* (Gross Domestic Product). Skirtumus paaiškinsiu vėliau. Lietuviškai tai galima būtų išversti kaip Bendrasis Valstybinis Produktas, arba, kaip dabar Lietuvoje naudojama - Bendrasis Vidaus Produktas (BVP). Antrasis - *GDP* - lietuviškai būtų verčiamas kaip Bendrasis Krašto Produktas (BKP). Abu matai palygina ekonomijos įplaukas su išlaidomis, įskaičiuojantys infliaciją, paklausos sumažėjimą (recession), nedarbą, ekonominį augimą. Žodžiu,

pajamų ir išlaidų sąmatas.

Atrodytų visa tai labai logiška, suprantama ir priimtina. Visa bėda, GDP nepakankamai atskiria išlaidas nuo pajamų. Pajamos gali būti labai išpūstos, kas įrodytų ekonomiją buvus našesnę negu ji iš tikrųjų buvo. Nesąžininga bendrovių sąskaita gali investuotojams kainuoti bilijonus ir sužlugdyti valstybės ekonomiją. Amerikoje GNP skaičiuojamas daugiau trilijonų dolerių, ir dar vis auga.

Sudomintas teismuose vykstančiomis bylomis, apkaltinančiomis gana aukštai iškilusius įmonių bei įstaigų 'vairuotojus', pasiieškojau bibliotekoje daugiau žinių apie GNP atsiradimą. Radau Robert Heilbroner ir Lester Thurow parašytą knygą "Economics Explained". Ja naudosisuosi savajam straipsniui.

Kai į viską žvelgi iš makroekonominės perspektyvos, iš toliau ir iš aukščiau, sakykim, kaip iš lėktuvo, matai didžiulį gamtovaizdį pripildytą prekybos ir pramonės įmonėmis, namų ūkiais, valstybinėmis atstovybėmis. Matai viską verdant, kunkuliuojant. Valstybėje nesibaigiantis gamyklų našumas, nesibaigias turtėjimo kūrimas, kuriuo kraštas papildo, atnaujina ir praplečia savo medžiaginį stovį. Tokį gausos tekėjimą, nuo kurio visi mes priklausome, galime pavadinti *bendru vidaus produktu*, sutrumpintai GNP.

Kas yra įtraukiama į GNP? Svarbiausia - gamyklų našumas kyla nuo gero gamyklų veiksmingumo. Veiksmingumas labai priklauso nuo pastangų darbo jėgos, sutelktos iš krašto gyventojų, užmokamos krašto pasiturinčiųjų ir prižiūrimos bei saistomos valdžios įstatymų. Krašte (taikoma - JAV) randasi milijonai ūkių, gamyklų, įmonių, kurios ir patarnauja, ir gamina. Didžiausias pasirinkimas įvairiausio maisto, pasiūtų rūbų, mašinų, taip pat ir galybės menkaverčių prekių. Visą šį gausų ir įvairiausią antplūdį gaminių, galima padalinti į dvi gamybos rūšis. Knygos autoriai prilygina tai dviem upės šakoms. Viena jų, vadinkime ją vartotojų šaka, būtų prekės ir patarnavimai, perkami šeimų bei pavienių piliečių savajam naudojimui, kaip automobiliai, plaukų kirpėjų patarnavimai, brangenybės, maistas... Tai gamybos vartojimas (*consumption*), o įvairūs gaminiai bei patarnavimai - vartotojų prekės (*consumers' goods*).

Antroji šaka, tai gaminiai ir patarnavimai neįsigyjami nei perkami paprastųjų vartotojų. Tai gausa mašinų, kelių, pastatų įstaigoms bei pramonėms, tiltų, neminint mažesnių gaminių, kaip įstaigoms baldų bei rašomųjų mašinėlių. Šie gaminiai taip pat yra dalis bendro vidaus produkto, bet jie nėra vartotojų prekės, tai yra investicinės prekės (*investment goods* arba *capital goods*).

Kiekviena iš tų šakų palaiko skirtingą ekonomijos dalį. Vartotojų prekių gaminimas stiprina ir paremia žmonių gerbūvį. Be tos gamybos žmonės neišsilaikytų nė kelių savaičių. Investicinių prekių tėkmė taip gi atnaujina ekonomiją. Iš viso, pramonė bei prekybą ir dalinai valdžios investicijų, daugiausia papildo ir atnaujina krašto turtėjimą.

Investicijos remia užtvankų ir kelių, įmonių ir sandėlių, daugiabučių namų statybas, jei toji remiamoji srovė sumažėtų ar ir visai sustotų, pamažiukais būtų artinamasi link nieko neturinčios primityviosios bendruomenės.

Kuo skiriasi bendrasis vidaus produktas nuo bendrojo krašto produkto?

Į GNP (Bendrasis Vidaus Produktas) yra įskaičiuojama visų JAV gyventojų ir įmonių gamybos vertė, netgi jei visa tai būtų užsienyje.

GDP (Bendras Krašto Produktas) susideda iš apyvartos prekybos ir įmonių esančių tik savame krašte, nepaisant ar tai buvo pagaminta JAV piliečių ir įmonių ar ne. Honda automašinų sumontavimo įmonė, esanti Kalifornijoje nėra įskaičiuota į GNP, bet yra skaičiuojama GDP. Pepsi įmonė esanti Meksikoje nieko neprideda prie JAV GDP (yra priskaičiuojama Meksikoje), bet yra įnašas į JAV GNP, kadangi tai yra Amerikos gamintojas. Didelio skirtumo tarp tų dviejų matų nėra (mažiau vieno nuošimčio). Kadangi daugelis valstybių nori savo našumą patirti namuose (kur ir pinigai yra išmokami), bendrasis vidaus produktas yra pasirenkamasis matas. Tad, Amerikos GDP ribose neįskaičiuojama, kokia apyvarta vyko užsienyje. Grįžtant prie prielaidos, kad ekonomija susideda iš dviejų pagrindinių gamybų - vartotojų prekių ir investicinių prekių, įsivaizduokime, kad tai lyg dvišakė produkcijos upė tekanti pro didžiulės krautuvės kasą, ir kiekviena pardavimo sąskaita yra įskaičiuojama kasos skaitiklyje.

GNP yra taip jau įprastas ir dažnai maišomas su GDP, tad toliau vartosiu tik GNP.

Grįžkime atgal prie upės, prie našumo tekėjimo, prie krautuvės kasos, per kurią praeina asmeninės ir visuomeninės prekės bei patarnavimai. Kaip pavyzdį paimkime prekių ir patarnavimų vartojimą (*consumption*). Prekės - maistas, rūbai - dažniausiai yra perkamos pavienių asmenų, asmeniui naudojimui ir gana trumpam laikui. Patarnavimai - kino bilietai ar advokato sąskaita - taip pat yra naudojamos privačių asmenų. Bet kai kurios prekės yra perkamos vietinės valstijos ar valstybinės valdžios. Mokytojų, gaisrininkų patarnavimai yra panašūs į profesinius advokato patarnavimus, bet tai jau visuomeninis (*public*) patarnavimas, nebe asmeninis.

Investicinių prekių paskirstymą taip gi galima dalinti į asmeninį ir visuomeninį. Paprastai investicinės prekės ilgai išsilaiko ir būna pakeičiamos jau joms išsinaudojus, sugedus arba sugriuvus, kaip gatvėms, plentams, užtvankoms ar miestui priklausomoms šiuokšlėms deginti krosnims. Tai investicinės prekės, bet jos yra visuomeninės, nebe asmeninės.

Dar yra vienos labai didelės ir svarbios visuomeninės išlaidos, tai valstybės valdžios pinigine parama bedarbiams, pagalba negaliesiems, Socialinės apdraudos pensijos ir dar visokiausios pinigines pašalpos, žinomos kaip perkeliama atlyginimas (*transfer payment*). Valdžios perkėlos 1992 metais sudarė \$800 milijonų, apie 17 % GNP.

Valdžios perkėlos nėra įskaičiuotos į GNP, nes tai yra socialiniai užmokesčiai, kadangi pinigai gali būti įmokėti kai kurių gyventojų, pavyzdžiui, mokesčiams skirtiems Socialinei apdraudai, kuriuos gauna apdraustieji arba bedarbiai. Pati valdžia tų surinktų pinigų „neišleidžia“, sakykime, kelių statybai. Tad, įplaukos nėra įskaičiuojamos į GNP.

GNP naša JAV Prekybos departamento (Commerce Department) statistikų yra skaičiuojama (vėl grįžkime prie upės) ne viena kasa, bet keturiomis. Viena iš jų „įmuša“ asmenišką vartojimo išlaidas, padarytas šeimų bei pavienių asmenų. Antroji kasa susumuoja asmenines investicijas padarytas pagerinti krašto našumą, daugiausia prekybinėms įmonėms ir šeimų naujų namų statybai. Trečioji kasa suskaičiuoja visą visuomeninį indėlį, tiek skirtą vartojimui, tiek investicijoms. Paskutinioji, ketvirtoji kasa sudeda visą JAV gamybą, kuri yra parduodama užsieniui ir atimama visa užsienio gamyba, pirktą Amerikos naudojimui. Jei JAV parduoda daugiau negu perka, tai skaičiuojama GNP teigiamu „eksporto balansu“. Jei daugiau perkama užsienyje, negu parduodama - tai GNP „neigiamas balansas“.

Sudėdami krašto GNP, valdžios statistikai neįrašo kiekvieno pagaminto gaminio vertės, kai gaminys kiekvieną kartą yra parduodamas. Sakykime, gaminys yra duona. Jie neprideda gaminio vertės už atgabentus kviečius į grūdų elevatorių, grūdus parduotus malūnininkui, miltus parduotus kepėjui, parduotą duoną krautuvei ir, galiausiai, nupirktą kepalą naudotojo. Statistikai domisi tik galutine gaminio verte, ne gaminio tarpinės eigos verte.

Ką mums GNP parodo? Ar kai GNP didėja valstybei geriau, o kai mažėja blogiau? Atsakymas taip ir ne. Taip - suprantamas teigiamai. Kai gamybos vertė didėja, galimai daugiau gyventojų būna įdarbinta. Kai gamybos našumas didėja, didėja ir žmonių įplaukos. Tai rodo sąryšį tarp augančio GNP ir didesnio įsidarbinimo bei padidėjusių pajamų. GNP dydis taip gi pasitarnauja kaip bendras matas prekių bei patarnavimų gausai, kuriuos gyventojai gali įsigyti. Todėl didėjantis GNP visada yra sveikinantis, mažėjantis - vengtinas.

Bet, GNP taip pat gali būti klaidingas ir apgaulingas matas. Pirmiausia, GNP viską skaičiuoja doleriais. Tad, atitinkamą daiktų vertę reikia pataisyti, atkreipiant dėmesį į infliaciją. Ypač tai svarbu, kada vienu metų GNP yra lyginamas su kitų metų GNP.

Kita GNP silpna vieta - prekių ir patarnavimų kokybės pasikeitimas, nes technologiniai pažangioje aplinkoje, su laiku gaminiai dažnai yra pagerinami, įvedami nauji gaminiai. Taip pat, gaminių kokybė gali ir sumažėti. Pavyzdžiui: kelionė lėktuvu šiandien yra daugiau pageidaujama, negu prieš trisdešimt metų, bet požeminio traukinuko naudojimas - ne. Trečioji paklaida gali būti lyginant vienu metų GNP su kitais, kas buvo gaminama. Vienais metais GNP pakyla bilijonais dolerių, sakykim, išleidžiant mokslui, o kitais metais pakyla tokiu pat kiekiu, bet gaminant cigaretes. Abejais atvejais GNP rodo toki patį piniginių pagerėjimą. Arba, aplinkos taršos srityje. Vienu atveju GNP ūgtelėjimas priklauso tiesiog nuo aplinkos taršos - automobilių, popieriaus, plieno gamybos. Kitu atveju GNP padidėja nuo kovos prieš taršą - kanalizacijos surinkimo įrangos, arba automobilių gaminimo su švaresniais vidaus degimo motorais.

Įprastieji GNP matavimai neskiria kas gaminama. Pavyzdžiui, padarytos išlaidos, valant kaiminystės įmonių kaminų padarytus nuostolius aplinkai, yra įskaičiuojamos į GNP, bet žmonių rūbų valymas nuo tų dūmų nėra įskaičiuojamas, kadangi tai nepakelia tų asmenų gyvenimo būvio, bet tik sugrąžina rūbus į pirmąją būklę. Tokie nesklaidumai šiek tiek temdo GNP prasmę.

Galima, GNP nepažymi kaip tarp gyventojų yra pasiskirstoma gaminiais bei patarnavimais. Pasaulyje visuomenės labai skiriasi dalinimusi gaminiais ir patarnavimais. Lyginant Švediją su Meksika, jų bendra GNP suma yra maždaug tokia pat; arba JAV su Švedija, kurių GNP per asmenį yra labai panašus. Tad, bendras GNP dydis, arba per asmenį GNP dydis, nieko nepasako apie socialinę būklę to GNP. Turtinga valstybė tuo pačiu gali būti ir skurdi, nekreipianti jokio dėmesio į skurdą, arba nesugebanti skurdo pataisyti. Skurdžioje valstybėje gali net būti ir keletas milijonierių šeimų - buvo laikai, kada kai kurie Indijos princai savo valdinių kasmet būdavo pasveriami ir apdovanojami auksu pagal jų svorį.

Ir dar vienas labai svarbus atvejis, galintis paveikti GNP ir beveik niekieno nepažymimas, pagal JAV ekonomistą Edward Denison, yra orų pasikeitimas, sukrikdantis valstybės ekonominį gerbūvį ir neišskaičiuojamas į GNP. Taigi, nors JAV galimai skaičiuoja savo GNP per asmenį esant aukštesniu negu, sakykime, Japonija, bet tai neparodo, kad gyvenimas yra Amerikoje geresnis. Gal net ir blogesnis, jei bus palyginama sveikatos priežiūra ir kriminalinių nusikaltimų skaičius.

Vis dėlto, GNP yra pats paprasčiausias būdas apibendrinti valstybės visa apimančią ekonomijos lygį. Norint palyginti valstybės gerbūvio lygį, reikia žvelgti į būdingus visuomeninius rodiklius, kaip tai, koks gyventojų amžiaus ilgis, koks iš viso sveikatingumas, kaip prieinama ir kiek kainuoja medicininė priežiūra, kokia gyventojų dieta, ir taip toliau - dalykai, kurių vien tik GNP neparodo. Kuo GNP yra naudingas - kiekvienam prieinamas, geras ekonomijos matuoklis ir visame pasaulyje priimtas.

MANO DARBAI

(DARBELIAI) AUSTRIJOJE

Inž. ROMAS BUDREIKA

1944 metų pavasarį Kaune sužinojau, kad Austrijoje, netoli Vienos, Pabalčio vokietis inž. Masing ieško lietuvių darbininkų prie plieno "dildžių" (file) fabriko, esančio 100km. nuo Vienos, ir ten pat statomos hidroelektrinės jėgainės.

Iš kur ir kas tas inž. Masing? Vėliau paaiškėjo, kad jis gimė Estijoje (prie caro buvo Rusija), ėjo mokslus Rusijoje, ten atliko karo prievolę – buvo atsargos karininkas, praktikavosi ir inžinerinį darbą dirbo Suomijoje. Buvo aristokratų kilmės, tai be vokiečių ir rusų kalbų gerai kalbėjo prancūziškai.

Kai Rusijoje kilo revoliucija, jis atsirado, tada jau Nepriklausomoje, Lietuvoje ir ten kurį laiką su Lietuvių – Vokiečių bendrove statė tiltus (Anykščių miesto tiltą). Pramoko kiek lietuviškai. Vėliau persikėlė į Graz miestą Austrijoje, ten turėjo sodybą. Iš ten dirbdavo kaip „superintendent“ prie įvairių statybų ir čia prie minėtos jėgainės.

Austrija buvo okupuota, bet ten karas dar mažai reikėsi ir buvo mažiau trūkumų kaip pačioj Vokietijoje, o čia prie Lietuvos artėjo rusai. Mano įstaiga, Vyriausioji Statybos Valdyba Kaune, jau skirstėsi ir tarnautojai ieškojo ramesnių vietų.

Aš gavau leidimą vykti į tą Austrijos vietelę, kur buvo renkami darbininkai, o gal ir specialybės žmonės. Žinoma, ne pats Masing ieškojo, jis tik nurodė „Arbeitsamtui“.

Nuvykęs su žmona ir sūneliu, radau jau gana daug lietuvių, dirbančių tame dildžių fabrike, ir sužinojau, kad Masing ieško ir padėjėjo prie jėgainės statybos. Visi darbininkai gyveno dideliame barake.

Prisistačiau inž. Masingui. Jis tik lietuviškai paklausė: „O maisto korteles ar jau turi?“ ir paaiškino mano darbą. Ta vieta buvo Alpių kalnų papėdėje prie Hohenberg miestelio, ir ten prie tekančio kalnų upelio Traisen buvo statoma maža jėgainė, kad elektra aptarnautų tą dildžių fabriką. Upelis sraunus, didelio nuolydžio, jo čia pat patvenkti negalima. Buvo surastas tarpekliis tarp kalnų, daug aukščiau nuo jėgainės ir ten buvo išbetonuotas intakas, o toliau vanduo turėjo eiti vieno metro diametro gelžbetonio vamzdžiais į būsimą turbiną.

Darbininkai prie statybos – griovių kasėjai, vamzdžių nuleidėjai ir t.t. buvo rusų belaisviai ir kiek lenkų, o mechaninius, šveicavimo darbus atliko grupelė belgų belaisvių, paimtų į nelaisvę pačioj karo pradžioj. Jie laikėsi kaip privilegijuoti. Jiems Masing parūpino geresnius batus, įrankius. Juos saugojo tik vienas kareivis, jų vadovas buvo mokytojas Raymond Masson. Masingas su rusais kalbėjo rusiškai, su belgais prancūziškai, su manim, kai nebuvo arti vokiečių, kiek ir lietuviškai.

Jėgainės statyba buvo statoma Austrijos plieno kompanijos „Boehler Werke“, jos buvo ir fabrikas, o rangovas buvo ir darbus vykdė Vienos bendrovė Rella. Inž. Masing buvo tik statybos prižiūrėtojas – „Superintendent“. Jis turėjo mažą barakėlį – raštinę, o gyvenimui kambarį prie fabriko vedėjo. Ten jis slaptai klausydavo anglų BBC, manęs nepaisė, nebijojo. Aš su žmona ir mažu sūneliu talpinausi didelio barako gale kartu su mūsų garsaus poeto Brazdžionio šeima kuri irgi ten pateko.

Aš toje mažoje Masingo raštinėj turėjau tikrinti rangovo atskaitomybę, kiek suvartota cemento, žvyro, kitokių medžiagų, o lauke tikrinti įklotų vamzdžių nuolydį, jų sujungimus, o fabriko vedėjas prašydavo kitokių inžinierinių paslaugų.

Masingas užsimanė pastatyti kalnuose mažą namelį – vasarvietę. Jis man parodė savo planelio brėžinius patikrinimui. Aš pasiūliau pridėti stogo galuose žirginėlius. Jam tai patiko. Vėliau jis man liepė nuvykti į kitą miestelį, kur turėtų būti statoma, pasiteirauti kas padaryta. Nuvykau, o ten statytojas mane išplūdo. Sako „ką jis čia užsimanė tokio karo metu“. Atraportavau Masingui, jis tik ranka numojo. Kai Masingui sugesdavo radio aparatas, jis mane siųsdavo į Vieną, pridėdavo raštų ir rangovo bendrovės raštinei. Aš išvengdavau Vienos bombardavimo, nuvykdamas tokiu laiku, kai amerikiečiai neskrisdavo; vis tik žmonai buvo baimės.

Gal Masingo prašymu buvo nutarta statyti lietuviams naują baraką prie fabriko esančiame slėnyje. Reikėjo privesti vandenį iš šaltinio esančio kalnelio aukštumoj. Ten jau buvo vamzdis einantis į fabriką, bet jis ėjo žeme žemiau statomo barako. Norint pakelti vandenį barako vartojimui, reikėjo dvigubo vamzdžio, iškelto virš barako stogo. Buvo bijoma, kad vamzdis užšals, nes buvo labai šalta žiema. Vamzdžio izoliavimui medžiagų nebuvo. Aš su nivelyru pradėjau ieškoti išeities. Vienoje pusėje barako buvo gan status šlaitas. Einant tuo aukšty, buvo galima gauti reikiamą aukštį. Liepiu belgams eiti grioviu aukštyr ir ten įkloti dvigubą vamzdį su oro atkvėpos vamzdeliu pačiam viršuje; viską užkasus, nebus užšalimo. Visi tie belgai buvo industriniai mechanikai. Jie man netikėjo, kad bus gerai, bet padarė ir buvo O.K.

Buvo taip pat statoma ir mažų vieno kambario prifabikuotų namelių. Man buvo pavesta nužymėti kiekvieno namelio pamatų keturias kertes ir neišėiti iš kaimyninio žemės ploto. Reikėjo atlikti su teodolitu ir nivelyru. Čia mažas dalykas, kai žemė lygi, bet kai kalnuota, tai ir matininkui sudaro sunkumų. Atžymėjau kuolais, gerai, tik viena kertė neaiški: Sako – tas nesvarbu, tuoj po karo juos

LEMTINGAS SUOKALBIO IŠVIEŠINIMAS

ALGIMANTAS ZOLUBAS

nugriausime.

Ta fabriko statybos vieta buvo Alpių papėdėje prie gilesnio slėnio – nežymi vieta. Nors virš jos kiekvieną dieną skrisdavo amerikiečių lėktuvai Vienos ar Čekoslovakijos bombarduoti, bet jos nekludė. Buvo nesibijoma dirbti net alarmo laiku. Bet vėliau, kai netoliese į kalnus buvo numesta pora bombų, kas sukrėtė mūsų baraką, net mano paskolintas smuikas nuo sienos kablo nukrito, o mūsų berniukas pradėjo rėkti, pasidarė baisiau.

Tada fabriko vadovybė nutarė statyti slėptuvę. Buvo parinkta vieta prie stataus uolėto kalno, o man buvo pavesta iš kalno papėdės nurodyti kryptį ir toli, kaip į kalną įeiti ir tam tikram nuotolyje pasisukti 90 laipsnių kampu, ir kiek paėjus, vėl pasisukti 90 laipsnių kampu, išeiti iš to tunelio. Aš šalia kalno atžymėjau kuolais keturis taškus ir išbraižiau poligono planą, kur buvo nurodyti visi jų pageidaujami išmatavimai.

Tunelis buvo kasamas – sprogdinamas iš gan nestiprios uolos ir buvo dirbama vienu laiku iš abiejų galų. Buvo įdomu, ar susitiks abu galai toj pačioj vietoj? Jei tunelininkai tiksliai matuotų, turėtų sueiti. Bet jie čia buvo vietiniai – ne kokie specialistai, tai rezultate gavosi vieno metro skirtumas. Bet tunelio sienelės buvo „rough“, niekas dėl to nesisielėjo, vietą ištaisė – praplantino.

Mano minėti darbeliai buvo užsakyti iš fabriko vadovybės. Inž. Masing čia nesikišo, tik prie jėgainės statybos aš dirbau jam. 1945 metų pavasarį karas ėjo prie galo. Rusai jau artėjo prie Wiener Neustadt, naciai organizavo „Volksturm(a)“. Mano bosas buvo caro Rusijos atsargos karininkas. Jį vietiniai naciai norėjo skirti Volksturmo vadu. Jis gi, Pabalčio vokiečiai nei prie austrų, o ypač nacių niekad nepritapo. Jo nuolatinė buveinė buvo Austrijos pietinėje dalyje, prie Graz. Jis gudrus senis, sako aš turiu dar žmoną atsivežti. Jis išsprūdo ir nebeapsirodė.

Grupė lietuvių, dirbusių fabrike ir aš su žmona ir sūneliu, labai baiminomės. Nutarėm važiuoti į Vakarų. Viena suvalkiečių šeima buvo atvažiavusi su dviem arkliais ir ilgu suvalkietišku vežimu. Naciai nenori atiduoti arklių, bet moterys išverkė.

Išvažiavom, tikrumoje, tik susidėjom daiktus į vežimą, šiaip ėjom pėsti per visą Austriją apie mėnesį laiko, kol pasiekėm Bavariją, o ten, sustoję pas ūkininkus, apie gegužės mėnesio penktą dieną sulaukėm amerikiečių armijos.

Poetas, prozininkas, publicistas bei diplomatas Petras Babickas, prelado dr. Juozo Prunskio redaguotame kultūrininkų pasisakymų leidinyje *Mano pasaulėžiūra* (Draugo spaustuvė, Čikaga, 1958), rašė:

“ V i e n a s intelektualas paklausė „Kiek yra lietuvių“ keturi penki milijonai,“ - atsakiau „Hm... Jie nieko negalės padaryti, per maža...“ Atsakiau jam iškilmingai: „Taip, keli milijonai lietuvių, žinoma nieko negali pakeisti

pasaulyje, palyginus su šimtais milijonų kitų tautų, tačiau pasaulį gali pakeisti vienas lietuvis“. Galbūt nepatikėjo jis, tačiau aš tikiu, nes šiais visuotinio subiznėjimo laikais, kada perkamos ir parduodamos tautos ir valstybės, lietuvių motina, slėpdama vokiečių belaisvį ar nuo budelių besislapstantį Dievo Sūnų parodė, kad ji yra aukštesnė už dangoraižius, sprausminius lėktuvus bei vandenilio bombas. Lietuvė motina - lietuvių tauta. Vaidila, lietuvė, prie ratelio mokanti savo vaiką skaityti, knygnešys bei pasaulio lietuvių talka - tai keturi pagrindiniai stulpai, kuriais turi remtis mūsų tautos ateities gyvenimas ir kova“.

Šią ilgoką citatą sieju su savo trumpu rašiniu dėl poeto pranašišku žodžių *vienas lietuvis ir pasaulio lietuvių talka*. Kai subiznėjęs pasaulis prekiauja tautomis ir valstybėmis, kasdienių įvykių rutinoje lieka nepastebėti vieniši patriotai, kurie kaip tie artojai žagres palikę dirvoj, eina tėvynės ginti, eina keisti pasaulį. Su skaitytojais dalinuosi pastebėjimais apie įvykius, bylojančius, kaip vienas lietuvis ir vienas kitatautis Lietuvos patriotas be generolų ir armijų, surėmę proto ir dvasios galias, keitė pasaulį.

Pernai rugpjūčio 23-ąją, minint Juodojo kaspino, gėdingo Molotovo ir Ribentropo pakto pasirašymo 1939 m. dieną, Seimo narys, vienas iš buvusių Lietuvos laisvės lygos narių ir pakto minėjimo prie A. Mickevičiaus paminklo Vilniuje 1987 m. iniciatorių, Vytautas Bogušis per Lietuvos radiją sakė, kad apie tokį paketą jis sužinojęs 1976 metais. Ar šis paktas ir jo slaptieji protokolai, nulėmę trijų Baltijos valstybių okupaciją, taip pat buvo nežinomi užsienio valstybių vadovams, diplomatams, politikams? Ar apie juos nesužinojo Helsinkio Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dalyviai 1975 metais? Į šiuos klausimus Amerikoje gyvenantis

Buv. prez. Valdas Adamkus ir Algis Liepinaitis

inžinierius Algis Liepinaitis atsakė teigiamai. Žinojo, nes jo pastangomis žinios apie pavergtuosius ir jau pamirštamus baltus, gėdingą paktą ir pasklido. Žinių šaltinis buvo taurus šveicaras, didis Lietuvos patriotas ir pilietis profesorius Juozas Eretas. O žinių skleidėjas Algis Liepinaitis. Amerikos lietuvių tarybos pirmininkas Grožvydas Lazauskas J. Eretą įvardijo kaip tarptautinį pavergtųjų Baltijos šalių laisvės šauklį, o A. Liepinaitį kaip tarptautinį laisvės šauksmo skleidėją. Kas gi buvo tie du skirtingų kartų taurūs Lietuvos patriotai, kurie, anot Amerikos lietuvių žurnalistų sąjungos pirmininko Karolio Milkovaičio, dirbo ta pačia „jausmo banga“? Minint ne tik Juodojo kaspino, bet ir Nepriklausomybės atkūrimo (kovo 11 d.) bei Laisvės (rugsėjo 1 d) sukaktis, tuos vardus turime prisiminti su pagarba, juos rodyti pavyzdžiu jaunimui, nes jų pastangos keisti pasaulio opiniją, iš užmaršties kelti pavergtuosius baltus artino pastarųjų laisvę. Pridursiu – įrodė, ką gali vienas lietuvis ar pasišventėlis Lietuvos patriotas kitatautis, ką gali talka.

Taurios bičiulystės su į Amžinybę iškeliaujančiu Lietuvos patriotu Mikeliu Ašmiu, Fribūro (Fribourg) universiteto absolventu paskatintas, šveicaras Juozas Eretas (1896--1984) 1918 metais antrąją savo tėvyne pasirinko Lietuvą, priėmė jos pilietybę, ėjo eiliniu savanoriu į kariuomenę, vedė lietuvaite Oną Jakaitę, įvairialypę veiklą aukojo Lietuvos labui. Raudonajam tvanui užplūdus, J. Eretas su žmona ir penkiais vaikais iš Lietuvos slapčiomis pasitraukė, grįžo į pirmąją tėvynę Šveicariją, į gimtąjį Bazelį (Basel), o dirbo Lietuvai, kol pagal jo valią karstą apgaubė (iš Amerikos atgabenta) lietuviška Trispalvė.

Išgyvendamas savo antrosios tėvynės bei Latvijos ir Estijos okupaciją, J. Eretas lankė pabaltijiečių bendruomenes Amerikoje ir Europoje, žadino veiklą nepriklausomybei atgauti, savo raštais bei paskaitomis vedė į viltingą rytojų. Tarp tokių raštų buvo – "Tremtis - prakeikimas ar uždavinys" (1964), "Tremties lietuvis idėjų sukuryje" (1965), „Mažosios tautos ir valstybės" (1966), studija: „Užmirštieji baltai" (1968). Beveik visus savo raštus J. Eretas rašė lietuvių kalba, tačiau pastaroji studija, gal norint supažindinti didesni skaitytojų ratą ar nujaučiant, kad ji gali būti verčiama į kitas kalbas, profesorius parašė ir išleido vokiečių kalba. Šioje studijoje, remiantis dokumentais ir nepaneigiamais faktais, J. Eretas parodė SSRS ir hitlerinės Vokietijos gėdingą suokalbį, sutarčių tarp Lietuvos ir SSRS laužymą, okupacijos eigą, parodė nepaneigiamą teisę trims Baltijos šalims gyventi laisvėje ir nepriklausomybėje. Jis viešai uždavė pasaulio valstybėms galiūnėms klausimus: ar susitarimų nereikia laikytis, ar gali neteisybė įsisenėti ir ar teismus buvo prancūzas Marquis de Custine, 1839 metais Rusijai taikydamas tvirtinimą, kad "neteisybė užsimiršta, gėda praeina, o grobis lieka".

Algis Liepinaitis gimė 1931 m. Kaune 1944 m. pasitraukė į Vakarų, mokėsi ir dirbo Vokietijoje amerikiečių kariuomenės daliniuose, 1957 m. persikėlė į JAV, mokėsi Illinois Technologijos institute, kurį baigęs 1967 m., dirbo įvairiose inžinerijos firmose. 1973 m., atkreipęs dėmesį į Bazelyje išleistą J. Ereto studiją „Užmirštieji baltai“, kaip itin svarbų informacijos šaltinį apie tris pavergtas Baltijos tautas, jis nedelsiant ėmė organizuoti studijos vertimą į kitas kalbas (rinko lėšas, ieškojo vertėjų bei leidėjų, platintojų). Anglų ir ispanų kalbomis "Užmirštieji baltai" pasirodė 1974 m., italų, prancūzų ir portugalų kalbomis – 1975 m. Dėl nedidelių tiražų buvo itin svarbu, kad studija patektų į įtakingų politikų rankas. A. Liepinaičio gerai apgalvotas suplanuotas platinimas tikslą pasiekė; jei kokiam Lietuvos konsulatui studijos pritrūkdavo, pats konsulas tiražavo. Studija pasiekė JAV kongresą, Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijas Helsinkyje, Belgrade, Madride, Vienoje. Studijos vertimo, leidybos bei platinimo dokumentus ir su vertimais susijusius Ereto laiškus A. Liepinaitis sudėjo į specialų aplanką, kurio kopijas perdavė Vytauto Didžiojo muziejui Kaune, Lietuvos užsienio reikalų ministerijai bei šių eilučių autoriui. Pridursime, kad „Užmirštųjų baltų“ vertimas ir leidyba lietuvių kalba (2001 m.) taip pat atliktas A. Liepinaičio rūpesčiu ir finansine parama.

Savo laiškuose A. Liepinaičiui J. Eretas reiškė dėkingumą, skatino, veikti Lietuvos labui. Viename jų rašė: "Stebiuosi Jūsų idealizmu! Linkiu ištvėmės šiame kelyje, nes jis vienintelis, kuris žada gero Amerikos lietuviams ir pačiai Lietuvai. Pilnai pritariu, kad mums reikia išeiti iš savo kiauto - kas mums iš to lindėjimo savo kevale"! Reikia mums prisistatyti tiems, kurie gali mums padėti". Iš tikrųjų, tas vienintelis kelias ir tas prisistatymas pradėjo lemtingą dviejų agresorių suokalbio išviešinimą, artino laisvę, atvedė į Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo „lietu“ 1991 metais.

Juozas Eretas 1984 metais atgulė greta motinos, žmonos ir dukros Bazelio kapinėse. Algis Liepinaitis imasi naujų rūpesčių, veikia Amerikoje, o prasmingą pėdsaką palieka Lietuvoje. Tą pėdsaką raštiška padėka įvertino Atkuriamojo Seimo pirmininkas, anuometinis valstybės vadovas Vytautas Landsbergis ir valstybiniu apdovanojimu 2002 metais - prezidentas Valdas Adamkus.

KVIEČIAME ALIAS ARCHYVUS PERDUOTI LITUANISTIKOS TYRIMO IR STUDIJŲ CENTRUI

*"...turime mylėti mūsų garbingą senolių palikimą,
turime gerbti ir saugoti, kad jis neišnyktų."*

Jonas Basanavičius

LITUANISTIKOS TYRIMO IR STUDIJŲ CENTRAS (LTSC)

LTSC įkurtas 1981 metais. Tai vienas didžiausių kultūrinių vienetų lietuvių išeivijos tautiniame, politiniame, moksliniame gyvenime. Akstinas ir pagrindas jam įsteigti buvo įvairios kultūros, mokslo ir švietimo organizacijos, susibūrusios po Jaunimo Centro, esančio Čikagoje, stogu. Didžiausią susirūpinimą kelė mintis - kaip išgelbėti, išsaugoti Lietuvos praeities paminklus: archyvinę, istorinę, mokslinę, kultūrinę vertę turinčią medžiagą. Sujungus visas organizacijas į vieną mokslo ir kultūros vienetą, tapo lengviau koordinuoti mokslinę veiklą, kaupti ir dalintis informacija, atlikti tyrinėjimo darbus.

LTSC tikslai ir siekiai:

Rinkti, kaupti, puoselėti lietuvių tautos palikimą. Tyrinėti esamą medžiagą, skelbti mokslinius straipsnius, leisti knygas, rengti parodas, kuriuose visuomenė bus supažindinama su turtais, sukauptais LTSC.

LTSC yra išleidęs daugiau kaip 50 knygų. Viena iš jų - William Urban "Tannenberg and After" - gavo pasaulinį pripažinimą; ji įtraukta į 30 geriausių istorinių knygų, išleistų 2001 metais pasaulyje, sąrašą.

LTSC jungia 10 didelių padalinių, kurie savo plačiašake veikla gražiai prisideda prie Lietuvos kultūrinių paminklų išsaugojimo ir lietuvybės platinimo JAV ir už jos ribų.

PASAULIO LIETUVIŲ ARCHYVAS - vienas stambiausių padalinių, esančių LTSC. Jame sukaupti įvairių politinių, tautinių, kultūrinių, švietimo organizacijų archyvai; taip pat kaupiami visuomenės ir kultūros veikėjų asmeniniai archyvai. Didelę dalį sudaro biblioteka, kurioje saugoma per 100 tūkstančių knygų, per

1600 įvairių pavadinimų periodinių leidinių komplektų. PLA jungia didelius rinkinius: 1. lituanistinę biblioteką; 2. periodikos skyrių; 3. rankraščių skyrių; 4. personalijų ir organizacijų fondus; 5. švietimo fondą; 6. kartografijos fondą; 7. religinės literatūros fondą. Čia saugomi lietuvių DP Vokietijoje sukaupta medžiaga, ALT'o, BALF'o, PLB, JAV LB, Čikagos konsulariniai ir kt. archyvai. Turime ir Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos kai kurių dokumentų - -- ALIAS Detroito skyrius yra perdavęs susirašinėjimo ir finansinių apyskaitų bei protokolų bylas nuo 1958 m.

ŽILEVIČIAUS - KREIVĖNO LIETUVIŲ MUZIKOLOGIJOS ARCHYVAS. Vienas didžiausių tokio pobūdžio archyvų išeivijoje. Jam sėkmingai vadovauja muzikas, žurnalo "Muzikos žinios" redaktorius Kazys Skaisgirys. Archyvo pasididžiavimas - M.K. Čiurlionio gaidų originalai.

LIETUVIŲ MEDICINOS MUZIEJUS ir ARCHYVAS

Pagrindinė iniciatorė ir įkūrėja - dr. Milda Budrienė. Čia kaupiama ir eksponuojama lietuvių išeivių gydytojų archyvinė medžiaga: asmeniniai daiktai, mokslinių darbų rankraščiai, periodinė medicininė literatūra. Eksponuojami Lietuvos Prezidento daktaro Kazio Griniaus asmeniniai daiktai.

BUDRIO LIETUVIŲ FOTO ARCHYVAS

Jame surinkta ir išsaugota nemažai senų fotografijų ir negatyvų, filmai apie lietuvių išeivių gyvenimą. Įkūrėjas ir ilgametis vedėjas - fotomenininkas Algimantas Kezys. Jo rūpesčiu Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre nuolat rengiamos parodos. Eksponuojama ne tik archyvinė medžiaga, bet ir naujai atvykusių menininkų, menininkų iš Lietuvos darbai. Fotografijos archyvo pagrindinė rėmėja - dr. M. Budrienė.

VAIZDINIŲ - GARSINIŲ PRIEMONIŲ SKYRIUS

Jame saugoma daugiau nei 300 vaizdajuosčių, taip pat gausybė radijo įrašų. Tai reta ir istorinę neįkainojamą vertę turinti medžiaga: Čikagos "Margučio" radijo "Pelkių žiburėlio" programos įrašai, Laisvės radijo, Europos radijo ir Amerikos Balso lietuviškų programų įrašų komplektai.

ISTORIKO JONO DAINAUSKO BIBLIOTEKA ir ARCHYVAS

Nusipelnusio išeivijos visuomenės ir kultūros veikėjo, mokslininko turtinga biblioteka sudaro daugiau kaip 18,000 knygų įvairiomis kalbomis. Joje daug leidinių, susijusių su Lietuvos garbinga istorine praeitimi, Nepriklausomybės atgavimu

MENO ARCHYVAS

Pagrindą šiam archyvui padėjo Kazimieras Baltramaitis, paaukojęs savo turtingą kolekciją, taip pat fotomenininkas Algimantas Kezys. Archyvas nuolat papildomas turtinga ir įdomia medžiaga. Čia saugomi menininkų darbai, jų parodų katalogai, meno albumai, spaudiniai. Pasididžiavimas - reti Mstislavo Dobužinskio originalūs darbai ir V. Petravičiaus paveikslai.

LIETUVIŲ GENOCIDO TYRIMO CENTRAS AMERIKOJE

Pagrindinis tikslas - surinkti, išsaugoti ir pateikti istorinę informaciją apie skriaudas, padarytas Lietuvai ir jos gyventojams sovietų ir nacių okupacijos metais.

RAMOVĖNŲ LAISVĖS KOVŲ MUZIEJUS
sukaupęs vertingą ir neįkainojamą istorinę reikšmę turinčią medžiagą, susijusią su rezistencine kova. Muziejuje eksponuojami retesni ir unikalesni eksponatai - vėliavos, ordinaai, medaliai.

LIETUVIŲ MUZIEJUS.

Ekspozicijoje pateikta įdomi, atspindinti Lietuvos praeitį medžiaga. Eksponuojami liaudies menininkų drožinėti rūpintojėliai, koplytstulpiai, saulutės; XIX šimtmetyje išspausdintos knygos. Stenduose pateikta originali medžiaga iš Mykolo Krupavičiaus archyvo, Vydūno asmeniniai daiktai ir dokumentai bei kita medžiaga.

LTSC pagrindinis įkūrėjas, ilgametis vadovas, pirmininkas prof. dr. Jonas Račkauskas, LTSC vicepirmininkas - dr. Robertas Vitas, archyvų direktorė - Skirmantė Miglinienė.

LTSC nuolat plečia savo veiklą: renkama ir kaupiama nauja medžiaga, gaunami vertingi archyvai, leidžiamos knygos. Archyvų tvarkyme talkina profesionalūs specialistai iš Lietuvos. Pasirašytos bendradarbiavimo sutartys su Lietuvos Nacionaline

LTSC valdyba ir taryba. Iš k. sėdi: LR Gen. konsulas Giedrius Apuokas, LTSC valdybos pirmininkas prof. dr. Jonas Račkauskas, LTSC tarybos pirmininkas prof. dr. Vytautas Bieliauskas, LTSC Garbės pirmininkas dr. Kazys Ambrozaitis. Stovi; Petras Buchas, Algis Janušas, Stasys Džiugas, Stasė Petersonienė, Skirmantė Miglinienė, Danutė Petrulytė, Vaclovas Šaulys.

Martyno Mažvydo biblioteka, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centru, Lietuvos archyvų departamentu, glaudūs ryšiai sieja su Lietuvos universitetais, Centrine medicinos biblioteka, Lietuvos nacionaliniu, Maironio lietuvių literatūros muziejais ir kitomis mokslo bei kultūros įstaigomis.

LTSC archyvais naudojasi mokslininkai, studentai iš Japonijos, Australijos, Kanados, Vokietijos, Švedijos, Brazilijos ir kitų pasaulio kraštų. Centras teikia informaciją, dalinasi knygų dubletais. Lietuvą jau pasiekė 9 knygų talpintuvai (per 1.5 milijono knygų).

Lituanistikos tyrimo ir studijų centras egzistuoja remiamas visuomenės aukų. Lietuvių Fondas teikia materialinę paramą ir pagalbą, kurios dėka įgyvendinamos svarios tautinės idėjos, duodančios brandžius vaisius lietuviybės išsaugojimui ir puoselėjimui išeivijoje. Taip pat kviečiame visus, kurie turi saugotinių archyvų, atiduoti juos Lituanistikos tyrimo ir studijų centrui.

LITUANISTIKOS TYRIMO IR STUDIJŲ CENTRAS
Lithuanian Research and Studies Center
5600 S. Claremont Ave., Chicago, IL 60636-1039, USA
Tel. 1 -773-434-4545, Fax 1 -773-434-9363,
el. paštas info@lithuanianresearch.org
interneto puslapis www.lithuanianresearch.org

Konferencijos svečiai prie Birutės kalno. Kairėje ekspertas iš Cornwall, Geoff Wolstencraft.
E. Baltrus nuotrauka

PARKŲ IR SODŲ KELIAS: PATIRTIS IR EUROPINIAI PROJEKTAI

Arch. ELENA BRUNDZAITĖ-BALTRUS

Lietuva 2004 metais vėl grįžta į Europos tautų šeimą. Pirmos nepriklausomybės laikotarpiu (1918-1940) ji buvo lygiateisė galingiausių valstybių partnerė. Šiuo metu Lietuvai svarbu pasitempti, kad ji vėl galėtų jaustis lygiavertė Europos bendrijos narė. Palangoje vykusioje tarptautinėje konferencijoje "Parkų ir sodų kelias: patirtis ir europiniai projektai" buvo svarstoma ir aptarinėjama, kaip Lietuva turėtų įsirašyti į europinį kontekstą, parengiant programas gyventi ir sugyventi Europos sąjungoje. Šis renginys - tai Rytų ir Vakarų Europos kraštovaizdžio architektų susitikimo, vykusio 2001m. Terasono mieste, Prancūzijoje, tęsinys.

Europos Tarybos (ET) specialistai pasiūlė Europos kelių instituto direktoriui Michel Thomas-Penettea suburti įvairių tautų ir valstybių specialistus, kurių darbo ET remiamoje institucijoje (Liuksemburge) tikslas būtų realizuoti Europos pažinimo idėją naujame kontekste, įjungiant ir postkomunistines šalis. "Tik gerai pažindami vieni kitus galėsime kurti įdomią bendriją, jaukius ir svetingus Europos namus" - teigė Michelis Thomas Penettea.

M. Thomas-Penettea yra dirbęs tiriant senosios Europos kultūros prigimties ištakas, domėjosi įvairiomis istorinio paveldo sritimis, kaip "Šilko kelias" iš Rytų į

Vakarų ir jo įtaka visos Europos kultūrai. Kalbant apie paveldą, teigė jis, kyla susirūpinimas, kiek žmonių sugebės pajusti gilesnes menines potekstes, kada nenumaldomai skverbiasi pragmatiškasis primityvas. Tokių studijų - kultūros esmių paieškai visoje Europoje - bendrai išraiškai labiausiai tiko "kelio" idėja. Lietuvoje ne taip seniai sėkmingai nuvilnijo "Baroko kelio" programa, kai vyko barokinės muzikos koncertai, išleisti leidiniai apie barokinę architektūrą, diskutuota apie baroko įtaką Lietuvos kultūrai. Per tokias programas paliečiamos labai svarbios ir opios kultūrinio paveldo interpretavimo problemos.

Programa "Parkų ir sodų kelias" aprėpia pačius įvairiausius ir plačiausius žmonijos sluoksnius. Tai darbas su turizmo infrastruktūromis, plečiant turizmo industrijos galimybes, kuriant įvairius projektus. Pats laikas Lietuvos istorinius parkus, kaip paveldo objektus įjungti į Lietuvos turizmo struktūras, panaudojant internetą sudominti Europos specialistus ir keliautojus mūsų krašte esančiomis vertybėmis.

"Parkų ir sodų kelio" konferencijos tikslas buvo aptarti kraštovaizdžio ir parkų priežiūros, jų tvarkymo, bendradarbiaujant įvairių sričių specialistams, galimybes, aktualizuoti savivaldybių, parkų valdytojų, savininkų tarpusavio ryšius, sukurti Lietuvos "Parkų kelio" viziją Europoje ir pasirengti dalyvauti Europos sąjungos programose.

Konferencijoje dalyvavę ekspertai iš Anglijos, Prancūzijos, Italijos, Belgijos, Rumunijos, Vengrijos pareiškė norą dirbti pagal Europos profesinio mokymo programą, bendradarbiaujant su Vilniaus Leonardo da Vinci paramos fondu analizuoti kraštovaizdžio specialistų profesinio parengimo projektus. Daug diskutuota apie parkų atkūrimą, priežiūrą, išlaikymą, apsaugą, naujų parkų kūrimą.

Anglijos Sesekso (Sussex) grafystės Tarybos planavimo skyriuje dar 1976 m. buvo surašyti istoriniai parkai ir sodai išryškinant svarbiausius momentus:

1. Šeimnininkas-nuosavybės forma ateityje.
2. Dabartinis panaudojimas (asmeninis, viešam poilsiui).
3. Periodas.
4. Stilius.
5. Ryšis su žymiomis asmenybėmis.
6. Egzistuojančio pagrindo tvarkymas.

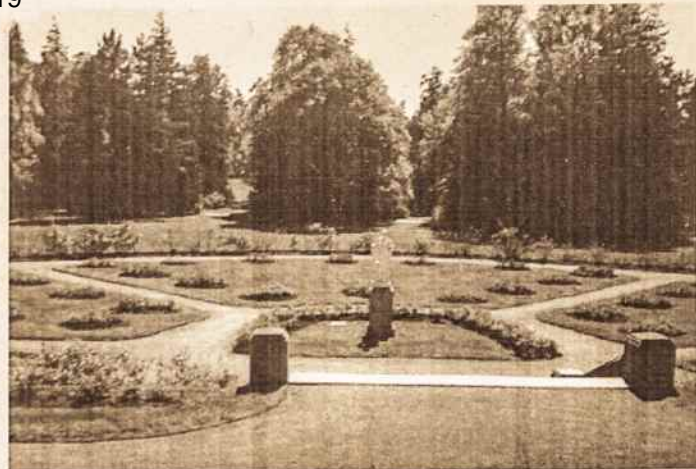
Šie sąrašai pasitarnavo bendrai restauravimo politikai. Jų dėka paaiškėjo, kad žymių pirmtakų kurti parkai ir sodai nusipelno apsaugos ir priežiūros. Taryba pasirūpino informacija turistams-parengė bukletą "Sesekso parkai ir sodai". Buvo pasiūlyta tiesioginė parama savininkams ir tartasi dėl turistų lankymosi nustatytu laiku. Per 4 metus atlikti būtini fontanų, tiltų restauracijos darbai, takų rekonstrukcijos. Nutrūkus grafystės Tarybos finansavimui, įkurta istorinių parkų restauracijos draugija, kuriai kapitalą skyrė įžymūs turtingi žmonės. Draugijos iniciatyva buvo sušauktas suinteresuotų partnerių konsorciumas, siekiant, kad visi parko

restauracijos aspektai būtų paliesti kaip galima plačiau ir efektyviau. Pradėta ilga ir rimta kova su istorinių parkų apleistumu ir bėgančio laiko padariniais teikia vilčių, kad jie bus sugrąžinti gyvenimui. Tai vienas angliškosios patirties pavyzdys.

Kaip teigė M. Thomas-Penettea parkų, kuriuose susikryžiuoja įvairių menų išraiška, paveldo tyrinėjimui naudojamas pliuradisciplininis metodas. Keičiantis Europos religinei situacijai, kai trumpėja bažnyčioje buvimo laikas, parkai turėtų tarnauti ne tik biologiniams, bet ir socialiniams žmonių poreikiams. Tai geriausia bendravimo ir bendradarbiavimo tarp kartų vieta. Konferencijoje buvo akcentuojama, kad Lietuvai svarbu per landšaftą, parkus atkurti ryšį su Vakarų Europa. Yra išleista daug puikių veikalų apie paveldo objektus, istorinius parkus. Vienas iš jų – Ehrenfried Kluckert “European gardens design” (2000 m.), kuriame puikiai atspindima Europos parkų evoliucija. Deja, šioje knygoje nepaminėtas nei vienas Lietuvos istorinis parkas. Jaučiant globalizacijos pavojų, kad paveldas nenukentėtų, kai kurie objektai turėtų būti ypatingai saugojami. Kad būtų jaučiamas progresas, reikalingi geri ryšiai tarp šalių visoje Europoje M. Thomas-Penettea akcentavo, kad kraštovaizdis yra vienas iš Lietuvos identitetų, kuri reikėtų labai jautriai saugoti. Jis išreiškė nuomonę ir apie Grūto parką kaip totalitarizmo pavyzdį, blogą vietą į kurią atvedami moksleiviai.

Daug informacijos apie Versalį, kuris turi viešosios įstaigos statusą, pateikė parko direktorius Rubert Astier. Šiam ansambliui daug davė istorijos evoliucija. Tik ar mokame perskaityti senųjų sodų semantiką, retoriškai klausė R. Astier. Pajutęs baroko galią, Liudvikas XIV bandė tai įgyvendinti Versalyje. Tuo metu jau buvo sukurtas teleskopas, įtakojęs poreikį erdvės platumui, didybės siekis importuotas iš Kinijos imperijos. Šešėlio ir šviesos efektai - architekto Polifilio įtaka. Karalius parašo knygą, kaip lankyti Versalio parką semantine prasme, kai simbolinė saulė ruggpjūčio 26 d. nusileidžia didingojo Versalio ašyje. Šiuo metu Versalio, kaip viešosios įstaigos pelnas siekia 60 milijonų eurų per metus. Čia vyksta garsaus muziko Pier Boulez ir kiti koncertai. Po audros Versalis paruošė regeneracijos planą-programą „General replantation du park“ (20014-2003), kurią rėmė ir Amerikos mecenatai. (600 000 eurų vien fontanų atgaivinimui).

Architektė Maria Chiara Pozzana iš Florencijos (Italija), knygos „Materia e cultura dei giardini storici“ autorė demonstravo restauravimo pavyzdžius iš Villa Bardini parko, Florencijoje praktikos. Tai buvusi antikvaro Stefano Bardini nuosavybė, atspindinti barokinių parkų dvasią iki XVIII amž. pabaigos. Su puikiais barokiniais laiptais, įrengtais 1869 m., su angliškojo parko dalimi. Tai būtų lyg analogas Sapiegų parkui Vilniuje. Parkuose, dėstė architektė, labiausiai atsispindi idėjų kaita ir tapatybė.

Palangos parko parteras - rožynas.

E. Baltrus nuotrauka

Intuityviai galima jausti, kad parkas buvo ir bus vieta, kur gera visiems. Svarbu išsaugoti parko istoriškumą, paruošti jį lankytojams. Viljoje Bardini parke bandyta sukurti žaliąjį teatrą su nykštukiniais medžiais, būdingą baroko epochai. Tokį teatrą galima pamatyti Herrenhausen barokiniame parke Hanoverijoje, Vokietijoje. Manau, kad tokį teatrą galima būtų įrengti vidinių barokinių vartų prieigose Sapiegų dvaro parke Vilniuje.

Arsene Duret, Terasono miesto Prancūzijoje mero pavaduotojas, demonstravo Terasono “Vaizduotės sodus”. Įvairiausi fontanai, net ir muzikiniai, kaskados, rožynai, irisų plotai - tai lyg kultūrinis bei turistinis iššūkis miestui. Tikrai įspūdinga ir nepamirštamai originalu.

Anglė Patricia Cleveland-Peck, žurnalistė iš “Daily Sunday” demonstravo Europos parkų ir sodų įvairovę bei turtingumą.

Praktiniame seminare, kuris vyko Vilniuje, konferencijos dalyviai aptarė specifinius mūsų sostinės istorinių parkų bei želdynų klausimus, apbendrino parkų priežiūros aktualijas. Rezultatai buvo pateikti Vilniaus miesto savivaldybės salėje, dalyvaujant ekspertams iš įvairių šalių. Geoff Wolstencraft iš Cornwall, Anglija, dirbęs prie Sereikiškių parko programos sudarymo, pareiškė, kad tai tikras miesto perlas, labai gamtiškai turtingas parkas. Parko valdymas turėtų būti diferencijuotas, o ne chaotiškas ir ne viskas visiems. Svarbu sudaryti vyriausybės patvirtintą strateginį planą, numatantį, ką išsaugoti šioje teritorijoje. Toliau sektų verslo ir valdymo planai. Tokie planai -programos būtini įsisavinant Europos fondų lėšas. Juos reikėtų sudaryti 10-20 metų laikotarpiui. Paruošus strategiją būtų galima įgyvendinti ir kitas programos dalis. Viena iš jų - Gedimino sapno interpretacija vaikams - “Legenda

ĮAMŽINO LEGENDINĮ LAKŪNĄ R. MARCINKŪ

Pertraukėlės tarp pranešimų metu konferencijos dalyviai apžiūri gražųjį Palangos parką.

E. Baltrus nuotrauka

apie geležinį vilką”.

Ekspertė iš Lietuvos, architektė Giedrė Filipavičienė kalbėjo apie Bekešo ir Gedimino kapo kalnus, kurie savo reljefais ir įvairiarūšė augmenija turi didžiulę ekologinę vertę miestui. Nors Gedimino kapo kalnas įdomus kaip piliakalnis, labai graži Bekešo kalno panorama, šiai dienai dar nesudarytos maršrutų programos, nėra patogių laiptų, trūksta informacijos. Tai labai perspektyvi teritorija, kuriai reikia paruošti strategiją ir kompleksišką planą su renginių (darželinukams, mokiniams) programomis.

Michelis Boulcourt, ekspertas iš Prancūzijos, išanalizavo trijų kryžių ir Stalo kalnus bei Kalnų parko teritoriją, apibūdinamas ją kaip labai archajišką, turinčią nepaprastą harmoniją su miestu. Būtų gerai atsižvelgti į visuomenės norus ir lūkesčius sprendžiant ir išsaugant šios vietos identitetą. Padedant Europos komitetui turėtų būti paruoštas projektas, kuris atspindėtų zonų tęstinumą ir vientisumą. Tai būtų miesto žaliojo simbolio išsaugojimas ansamblyje su Žemutinė pilimi, chartijos „gamta ir architektūra“ sukūrimas.

Kaip jau buvo minėta – parkų tema daugiaplanė. Sutvarkyti parkai moko žmogų pilietiškumo, jį humanizuoja. Lietuva, kaip ir kitos Europos Tarybos narės 2000 m. pasirašė Europos kraštovaizdžio konvenciją, tuo pačiu įsipareigojo bendradarbiauti ir laikytis jos nuostatų. Kraštovaizdis, istoriniai parkai, miestų skverai, žaliosios zonos yra visų visuomenės sluoksnių rūpestis. Konvencijoje buvo siekta aptarti Lietuvos „Parkų kelio“ viziją, tuo pačiu padėti burti specialistus, kurti bendradarbiavimo tinklą įsijungiant į Europos Sąjungos programas vardan devizo „Žemė – didžiausias žmonijos turtas“, skambančio visuose pasauliniuose landšafto kongresuose.

Lietuva atranda užsienyje gerai žinomą tėvynainį – Lietuvos karo aviacijos kapitoną Romualdą Marcinkų (1907-1944). Televizijos žurnalistė Gražina Sviderskytė parengė pirmąjį R. Marcinkaus biografijos tyrimą – dviejų dalių televizijos laidų ciklą “Uragano” kapitonas”. Valandos trukmės TV tyrimas buvo rodomas lapkričio 22 dieną per LNK televiziją. Oficialiame laidų ciklo pristatyme dalyvavo Lietuvos krašto apsaugos viceministras Jonas Gečas, Jungtinės Karalystės ambasados Vilniuje gynybos atašė Michael Clements, Lietuvos karinių oro pajėgų vadovai, R. Marcinkaus bendražygiai.

Pasak biografinio tyrimo autorės G. Sviderskytės, paradoksalu, kad lietuvis R. Marcinkus daugiau žinomas užsienyje negu Lietuvoje – drąsusis karo lakūnas įamžintas užsienio istorikų darbuose, pasauliniame literatūros bestseleryje “The Great Escape” (“Didysis pabėgimas”) ir pagal jį 1963 m. sukurtame Holivudo filme. Tuo tarpu Lietuvos muziejuose tyrimo autorei nepavykė rasti išsamesnių archyvinių duomenų apie R. Marcinkų.

2004 m. sukaks 60 metų ir nuo didžiausia Antrojo pasaulinio karo sensacija vadinamo 87 britų karininkų pabėgimo iš hitlerininkų stovyklos, ir R. Marcinkaus žūties. Be to, kitąmet bus minima 70 metų sukaktis, kai trijų Lietuvos lėktuvų reprezentacinė eskadrilė, vadovaujama Antano Gustaičio, dalyvavo skrydyje aplink Europą. Šiame istoriniame skrydyje dalyvavo ir R. Marcinkus.

Britanijos Karališkų oro pajėgų aviacijos leitenantas Romualdas Marcinkus

Talentingas oro žvalgas, Lietuvos futbolo rinktinės žaidėjas R. Marcinkus, prasidėjęs Antrajam pasauliniam karui tarnavo Prancūzijos oro pajėgose, vėliau buvo įtrauktas į Didžiosios Britanijos Karališkųjų oro pajėgų rezervą. Karininkų kursuose ir mokymuose lietuvis mokėsi skraidyti britų "Hurricane" modelio naikintuvu, o 1941 m. buvo paskirtas į pirmąją naikintuvų eskadrilę ir joje tarnavo iki pat lemtingojo skrydžio 1942 m. vasarį, kai vokiečių buvo pašautas virš Lamanšo. R. Marcinkus kalėjo belaisvių karininkų stovykloje Lenkijos teritorijoje, iš kurios 1944m. kovo mėnesį kartu su kitais 86 kalniais pabėgo. Netrukus pagautas ir sušaudytas, palaidotas Poznanės kapinėse bendrame Britų sandraugos karių kape. Už narsą R. Marcinkus po mirties apdovanotas II Pasaulinio karo žvaigžde, Aviacijos Europos žvaigžde, medaliu už nuopelnus kare.

Biografinį tyrimą G. Sviderskytė pradėjo po 2001 m. britų ambasados Vilniuje surengtos R. Marcinkaus pagerbimo ceremonijos. Laidų ciklas nufilmuotas Lietuvoje, Didžiojoje Britanijoje ir Lenkijoje, tačiau lietuvių lakūno gyvenimo pėdsakų aptikta 9 valstybėse nuo Skandinavijos iki Šiaurės Afrikos, duomenų apie jį pateikė pusantro šimto žmonių.

Pasak krašto apsaugos viceministro J. Gečo, šis fundamentalus tiriamosios žurnalistikos darbas - tai bandymas surinkti Lietuvą: "Tai buvo mūsų žmonės, ir mūsų garbės reikalas įamžinti jų atminimą".

Televizijos laidų ciklas "Uragano" kapitonas" bus pristatytas pasaulio TV platintojų susitikime Vokietijoje. Anglišką tyrimo variantą planuojama rodyti Didžiojoje Britanijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Lenkijoje.

Eltos inf.

CIKLO "URAGANO" KAPITONAS" DARBUOTOJAI IR ŠALTINIAI

2003 m. lapkričio 22 dieną spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas "Spaudos televizija" per LNK televiziją Vilniuje pristatė žurnalistės Gražinos Sviderskytės laidų ciklą "Uragano" Kapitonas". Ciklo scenarijaus autorė ir prodiuserė Gražina Sviderskytė, operatoriai Marius Komičius, Sigitas Karlauskas, Audrius Gudeliūnas, Balys Grina, Rolandas Šležas. Ciklo montažo režisierius Jonas Juozapaitis, muziką parengė Edmantas Belickas ir Meinardas Brazaitis, kompiuterinę grafiką – Aivaras Sondeckis. "Uragano" kapitono" konsultantai: aviacijos istorikai Algirdas Gamziukas, Peter Hinton (Didžioji Britanija), Vytautas Peseckas (JAV), KOP plk. ltn. Eugenijus Raubickas, Jonathan Vance (Kanada). Skraidė lakūnai Darius Išganaitis,

Žurnalistė Gražina Sviderskytė filmo "Uragano kapitonas" autorė ir prodiuserė.

Arūnas Janušauskas, Stanislovas Narvilas, Eugenijus Raubickas, ir Algimantas Žentelis. Automobilių vairuotojai Vitalijus Belinskis, Darius Burokas, Viktoras Troiko. Filmavimo aikštelės įrenginiai Vytauto Sviderskio jaunesniojo. Naudota istorinė aviacijos medžiaga: Didžiosios Britanijos Imperatoriškojo karo muziejaus, Karališkųjų oro pajėgų muziejaus, Karališkųjų oro pajėgų 1-os eskadrilės, Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Vytauto Didžiojo karo muziejaus, Lietuvos sporto muziejaus, Karo belaisvių muziejaus (Lenkija), Valstybės karo archyvo (Vokietija), ir E. Raubicko, J. Monkevičiaus, V. Pesecko, V. Gudelio asmeninių kolekcijų.

ALIAS Čikagos skyriaus valdyba planuoja narių susirinkime pristatyti lietuvių visuomenei Gražinos Sviderskytės laidų ciklą "Uragano Kapitonas".

Romualdas Marcinkus.
(Nuotrauka iš šeimos albumo)

DIDŽIOJO PABĖGIMO IR GARSAUS SKRYDŽIO JUBILIEJŲ IŠVAKARĖSE - "URAGANO KAPITONAS"

G. SVIDERSKYTĖ

Vėl atėjo žiema, ir vėl visi gyvename šventiniais rūpesčiais: artėja Kalėdos ir Naujieji metai. Ižengsime į 2004-uosius. Nežinia, ką šie metai atneš, kuo bus prasmingi ar įdomūs. Tačiau jau dabar žinome, kokias sukaktis minėsime 2004 – aisiais. Net keli solidūs jubiliejai susiję su žymiu tarpukario Lietuvos karininku ir Lietuvos karo aviacija.

Kovo mėnesį sukaks 60 metų, kai įvyko Didysis pabėgimas ir žuvo vienintelis jame dalyvavęs lietuvis - Karo aviacijos kapitonas Romualdas Marcinkus. Liepą minėsime 70 metų nuo garsaus reprezentacinio Lietuvos karo aviacijos skrydžio aplink Europą, kuriame taip pat dalyvavo R. Marcinkus. Artėjant šioms sukaktims, LNK televizijoje sukurtas dviejų laidų ciklas, valandos trukmės pasakojimas apie R. Marcinkų "Uragano" kapitonas". Tai – pirmas tokios apimties televizijos kūrinys apie šį karininką. Taip pat tai yra pirmasis išsamus šio žmogaus biografijos tyrimas. Visa tyrimo medžiaga bus sudėta į knygą "Uragano" kapitonas", kurią ketinama išleisti 2004-aisiais metais.

1944 m. kovą įvykusį sąjungininkų lakūnų, karo belaisvių pabėgimą iš vokiečių stovyklos Stalag Luft III istorikai vadina viena didžiausių Antrojo pasaulinio karo sensacijų. Tai buvo unikali operacija, kurios sudėtingumas iki

šiol stebina tyrinėtojus. Buvusioje Stalag Luft III teritorijoje Lenkijoje specialistai iš JAV ir Didžiosios Britanijos šiuo metu atlieka archeologinius kasinėjimus: apleistame miške aptiko pastatų pamatus, maždaug 10 metrų gylyje atkasė vieną iš trijų tunelių, kuriuos kasė belaisviai, rado jų buitines daiktų ir slapta pasigamintų daiktų pabėgimui - pavyzdžiui, iš bato pado padarytų antspaudų. R. Marcinkus, per Antrąjį pasaulinį karą tarnavęs Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos oro pajėgose, buvo itin aktyvus Didžiojo pabėgimo organizatorius ir vienas iš 50 bėglių, kurie buvo sušaudyti asmeniniu Hitlerio įsakymu. Būtent dėl dalyvavimo Didžiajame pabėgime R. Marcinkus labai išgarsėjo, tačiau jo biografijoje gausu ir kitų nepaprastai įdomių faktų.

Romualdo Marcinkaus (1907-1944) vardas išėivijoje yra žinomas. Pirmiausia jis buvo paminėtas 1951m. išleistoje Paul Brickhill knygoje "Didysis pabėgimas" (angl. "The Great Escape"). Ši knyga tapo pasauliniu bestselleriu. 1963m. pagal ją sukurtas Holivudo filmas, kuris Didįjį pabėgimą dar labiau išgarsino. Išėivijos spaudoje pirmieji straipsniai apie R. Marcinkų pasirodė penktajame dešimtmetyje. Ypač daug apie jį yra rašę garsieji aviacijos tyrinėtojai V. Peseckas, E. Jasiūnas. Tačiau būnant toli nuo Lietuvos ir kitų Europos valstybių, kur klostėsi R. Marcinkaus likimas, jiems buvo labai sudėtinga rinkti duomenis apie žymųjį lakūną.

Lietuvoje R. Marcinkaus istoriją pirmąsyk aprašė žurnalistas J. Lukoševičius, 1967 m. žurnale "Švyturys" paskelbęs apybraižą "Penki lemtingi žingsniai". J. Lukoševičius savo apybraižą parašė remdamasis R. Marcinkaus laiškais ir dienoraščiais, kuriuos išsaugojo buvęs Lietuvos diplomatas Londone Petras Varkala. Deja, sovietiniais laikais rašyti apie nepriklausomos Lietuvos karininką buvo neleistinas dalykas, tad autorius sąmoningai iškraiपė faktus ir parodė R. Marcinkų kaip "bebaimį kovotoją prieš hitlerininkus". J. Lukoševičius teigia, kad po tokių tendencingų straipsnių jam vis tiek teko aiškintis sovietiniams cenzoriams. Bet tai jau buvo nesvarbu: "Švyturys" buvo labai populiarus žurnalas, tad visi, kas domėjosi aviacija Lietuvoje, apie R. Marcinkų sužinojo.

Vėliau Lietuvos spaudoje apie R. Marcinkų rašė garsus aviacijos istorijos tyrinėtojas J. Dovydaitis (jis pasirašydavo Kalnėno slapyvardžiu), nemažai straipsnių paskelbė A. Arbačiauskas. Buvo paskelbta dokumentų iš britų Karališkųjų oro pajėgų, naujų laiškų ištraukų, tačiau pati biografija tebebuvo mįslinga, buvo daugybė neatsakytų klausimų.

1990m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, apie R. Marcinkų pradėta rašyti daugiau. Sporto leidiniuose paskelbta nemažai faktų apie jo nuopelnus futbole. Tačiau visgi tai tebuvo padrikai ir nenuoseklūs straipsniai, juose kartodavosi ta pati informacija, kurios dalis nebuvo patikima. Rimtesnio biografinio tyrimo niekas nesiėmė daryti, juolab,

kad R. Marcinkaus artimiausi giminės ir draugai jau buvo mirę.

2001 m. gegužę, Britų ambasadoje Vilniuje minint nacionalinę jų šventę – Karalienės gimtadienį - Karališkosios oro pajėgos (angl. Royal Air Force, RAF) surengė didžiulę ceremoniją R. Marcinkui pagerbti. Tam specialiai iš karinės bazės Cottesmore Didžiosios Britanijos šiaurės rytuose atskrido trys naikintuvai Harrier RG7, gerai žinomi dėl galimybės vertikaliai kilti ir leistis. Ceremonijos metu jie praskrido virš Vilniaus trūkstamo draugo rikiuote (ja britai pagerbia žuvusius lakūnus), o vienas naikintuvas “pakibo” ties ambasada ir simboliškai nusilenkė prieš susirinkusius diplomatus, politikus ir kitus aukštus svečius. Kitą dieną panaši ceremonija įvyko Kaune, prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus. R. Marcinkaus sūnėnui A. Grėbliūnui RAF karininkai perdavė lakūno pelnytus apdovanojimus. Ir vėl pasipylė reportažai bei straipsniai, tačiau R. Marcinkaus biografija vis dar nebuvo pilna - tik britų dėka buvo kiek patikslintas jo tarnybos RAF laikotarpis.

LNK žurnalistė, parengusi apie ceremoniją reportažus LNK “Žinioms” ir CNN International programai “World Report”, labai susidomėjo R. Marcinkaus istorija. Itin sudomino paslaptingas jo dingimas iš Lietuvos karo pradžioje, ir klajonės nuo Skandinavijos iki Šiaurės Afrikos. LNK TV vadovas P. Kovas, beje, karo lakūno anūkas, pritarė idėjai pradėti išsamų tyrimą laidų ciklui.

Laidų autorė tyrimą vykdė pusantrų metų, tuo pat metu dirbdama savo darbą LNK “Žiniuose” (tik šią vasarą ji visiškai atsidėjo dokumentikos kūrimui LNK kanale). Lietuvoje pavyko rasti R. Marcinkaus laiškus ir dienoraščių, dar gyvų giminaičių, buvusių pažįstamų, bendražygių. Archyvuose peržiūrėta dešimtys bylų ir šimtai nuotraukų. Užsimezgė kontaktai užsienyje: Didžiojoje Britanijoje, JAV, Kanadoje, Prancūzijoje, Monake, Lenkijoje, Rusijoje, Vokietijoje. Iš viso teko bendrauti su daugiau nei šimtu žmonių. Svarbiausia, kad pavyko rasti lakūnų, futbolininkų ir Didžiojo pabėgimo dalyvių, kurie tiesiogiai pažinojo R. Marcinkų.

Pavyko patikslinti ir sužinoti daugybę karininko gyvenimo datų, kai kuriuos kitų autorių skelbtus faktus teko paneigti, kitus - patvirtinti. Svarbiausia, kad nustatyta nemažai naujų duomenų apie R. Marcinkaus asmenybę, asmeninį gyvenimą, karjerą sporte ir aviacijoje, taip pat apie tarnybą užsienio valstybėse, per klajones kare patirtus nuotykius bei kančias, pagaliau ir herojišką žūtį. Įdomiausia buvo aiškintis jo išvykimo iš Lietuvos aplinkybes, kurios turėjo padėti įminti didžiausią mįslę ir atsakyti į esminį klausimą: kodėl garsus futbolininkas, žymus Karo aviacijos kapitonas vos prasidėjęs karui išėjo į atsargą ir vėliau slapta išvyko į užsienį? Kas jis - slaptasis agentas, užsienio oro pajėgų asas, o gal nuotykių ieškotojas? Tirtos bent keturios versijos. Ir nė viena iš jų visiškai nepasitvirtino. Kaip kiekvieno mūsų gyvenime, taip ir R. Marcinkaus biografijoje persipynė daug įvykių, kurie sąlygojo sprendimą. Tad

**Kapitonas
Romualdas Marcinkus**

priešasčių išvykti buvo daugiau nei viena. Norėdami išlaikyti intrigą, tepasakysime, kad prieš karą įvykiai susiklostė R. Marcinkaus nenaudai, jis patyrė daug nesėkmių, padarė ir skaudžių klaidų. Tad iš Lietuvos išvykti jam buvo paranku. Tačiau jo jokiū būdu negalima pavadinti dezertyru ar kokiu nevykėliu. Atvirkščiai - jo istorija ir neeilinė asmenybė verta pagarbos. Jis pasirinko tinkamiausią būdą visiems laikams išsaugoti karininko garbę ir orumą: rizikuodamas gyvybe, ketverius paskutinius metus užsienyje praleido labai prasmingai ir kilniai.

Laidų ciklą filmavome Lietuvoje, Didžiojoje Britanijoje bei Lenkijoje. RAF muziejuje Londone bei RAF Pirmojoje eskadrilėje (joje tarnavo R. Marcinkus) Cottesmore aptikome jo amžininkų ir itin svarbių dokumentų: yra ir R. Marcinkaus pergales oro mūšyje liudijimas, ir naktinių skrydžių įrašai, ir paskutinės misijos aprašymas. RAF eskadrilėje filmavome naikintuvus, kurie buvo ką tik grįžę iš karo Irake. O Lenkijoje bendravome su Didžiojo pabėgimo dalyviu ir filmavome stovyklos Stalag Luft III teritorijoje, prie Žaganės miestelio netoli sienos su Vokietija.

Lietuvoje filmavome R. Marcinkaus artimuosius, buvusius lakūnus, jo gimtąjį Jurbarką ir, žinoma, Kauną. Kad medžiaga būtų įdomi žiūrėti, filmavome ir požeminius įrenginius (specialiai sukonstravome tunelio imitaciją), ir ant žemės, ir ore. Kartu su Vilniaus Dariaus ir Girėno aeroklubo bei Kauno aeroklubo lakūnais filmavome skraidymus Aleksote bei Panemunėje. Itin sudėtingus skraidymus Jurbarke atliko laidų autorės vyras, Lietuvos akrobatinio skraidymo rinktinės narys Darius Išganaitis (praėjusią vasarą su rinktine iškovojęs ketvirtąją vietą Pasaulio čempionate Lakeland, Floridoje, JAV). Žemame aukštyje atlikti įspūdingi skrydžiai to dar nemačiusius žmones Jurbarke net išgąsdino: į policiją skambino per 20

gyventojų! Pareigūnai tik juokėsi, nes, žinoma, apie skrydžius buvo iš anksto informuoti, visi skrydžiams reikalingi leidimai buvo duoti.

Deja, dėl televizijos specifikos neįmanoma laidose pateikti visos medžiagos, kurią pavyko sukaupti. Už kadro liks ir labai įdomūs dalykai: duomenys apie lakūno patirtį taikos metais Lietuvoje ir kare; pasakojimas apie jo neįtikėtinus nuotykius Šiaurės Afrikoje, kai jis su draugais prancūzais bandė nuvaryti lėktuvus, kad pabėgtų kariauti į Didžiąją Britaniją; pagaliau dramatiškas asmeninis gyvenimas, didelės aistros, skaudžios pamokos ir neišsipildę lūkesčiai. Kad darbas nenueitų veltui ir paliktų visiems prieinamas ateityje, visa tai bus sudėta į knygą "Uragano" kapitonas".

Pyragiaus, mjr. J. Namiko, mjr. J. Mikėno, kpt. S. Baipšio, kpt. V. Dovydaičio atsiminimų knygas.

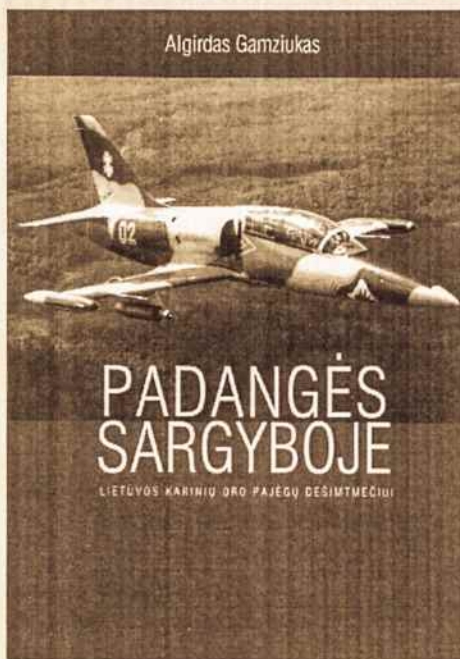
Knygoje randame šiuos pagrindinius skyrius:

Karo aviacija 1919-1940 m.
Karo aviacijos vadovai 1919-1940 m.
Priešlėktuvinė apsauga 1935-1940 m.
Priešlėktuvinės apsaugos viršininkai 1935-1940 m.
Karinės oro pajėgos 1992-2002 m.
Kariinių oro pajėgų štabo rūmų istorijos apžvalga.
Atskiras skyrius yra įjungtas anglų kalboje
"Lithuanian Air Force In 1919-2002. Summary".

Knyga yra gausiai iliustruota įvairiomis nuotraukomis ir priede pateikta dokumentinės medžiagos kopijų bei knygos šaltinių ir remiamosios literatūros sąrašas.

Šis skaitytojui patrauklus leidinys, nors ir nedidelis (140 psl.) yra svarbus įnašas į Lietuvos aviacijos istorijos biblioteką.

Vytautas Šimkus

PADANGĖS SARGYBOJE

Knyga yra išleista Kaune, 2002 m., Lietuvos Karinių oro pajėgų dešimtmečio proga.

Autorius, atsargos vyresnysis leitenantas Algirdas Gamziukas, ruošdamas šį įdomų leidinį, surinko daug medžiagos apimančią Lietuvos karo aviacijos susikūrimo eigą nuo 1919 metų iki nepriklausomybės laikotarpio ir apžvelgia esantį stovį.

A. Gamziukas, kaip radijo inžinierius ir, vėliau, Kauno valstybinio istorijos muziejaus vedėjas ir istorikas, yra Lietuvos ir užsienio spaudoje paskelbęs kelias dešimtis Lietuvos aviacijos istorijos straipsnių bei paruošęs ir redagavęs ta tema keletą knygų ir žymiųjų lakūnų kpt. Stanaičio, plk. lt. L. Pesecko, mjr.

IR DANGUJE VYKSTA OLIMPIADA

*A. SPEIČYS, S. MURZA,
E. PEČIULYTĖ, M. VAICEKAUSKAS*

BEVEIK PRIEŠ TRIS TŪKSTANČIUS METŲ GRAIKIJOJE PRADĖTA RENGTI OLIMPIADA VYKDAVO SAUSUMOJE. VĒLIAU NAUJOSIOS EROS ŽAIDYNĖSE, ATGIMUSIOSE 1896 METAIS, JAU VARŽĖSI IR VANDENS SPORTININKAI. NORS SVARBIAUSIO PASAULYJE SPORTO RENGINIO PROGRAMOJE IKI ŠIOL DAR NĒRA ORO SPORTO ŠAKŲ. TAČIAU IR DANGUS NELIEKA BE SAVO OLIMPIADOS.

Aviacijos sportas Olimpiadoje

Pirmosiose Olimpiniėse žaidynėse, surengtose 776 metais pr. m. e. Olimpijos mieste, Graikijoje, atletai varžėsi sausumoje - bėgimo, bėgimo su ginklais, kariinių imtynių ir kovų rungtyse. Dėl kas ketvirtą vasarą dievo Dzeuso garbei vykdavusios sporto ir kultūros šventės penkioms dienoms būdavo nutraukiami visi tarpusavio karai, tad žaidynės, nors ir trumpam, suvienydavo graikų miestus.

Praėjus kiek daugiau nei tūkstančiui metų, 394-aisiais mūsų eros metais, senąsias olimpines žaidynes, kaip

pagonišką šventę, uždraudė Graikiją užkariau romėnai. O žlugus Romos imperijai žaidynės liko užmirštos.

Po 1,500 metų pertraukos Olimpiada sugrįžo į Graikiją. 1896 metų balandžio 6-15 d. Atėnuose įvyko pirmosios naujosios eros žaidynės, kurių sportinę programą sudarė devynios sporto šakos. Kartu su kitais olimpiečiais dėl medalių rungsi ir vandens sporto šakų atstovai.

Pakeliui į Olimpines žaidynes

Aviacijos sportas į naujosios eros žaidynių programą nepateko, nes pradėjo formuotis tik XX amžiaus pradžioje. Per kitus šimtą metų dangaus sportininkus keletą kartų nuo Olimpiados skyrė vos žingsnis, tačiau oficialioje žaidynių programoje kol kas nepasirodė nei viena aviacijos sporto šaka.

Arčiausiai Olimpinių žaidynių tarp aviatorių buvo priartėję sklandytojai. Sklandymas kartu su akrobatiniu skraidymu, aviamodelizmu, oro balionų ir parašiutų sportu 1936 metų Berlyno žaidynėse dalyvavo parodomosioje programoje. O 1940 metais Helsinkyje sklandytojai aviacijai jau galėjo pelnyti ir pirmuosius olimpinius medalius - į sportinę programą sklandymas įtrauktas likus keliems metams iki žaidynių.

Joms besirengiančios valstybės gavo Tarptautinės aeronautikos federacijos (FAI) patvirtintus vokiškosios konstrukcijos sklandytuvo "DSF Olympia" brėžinius, kurie pasiekė ir Lietuvą. Tačiau Olimpiadai sutrukdė 1939-ųjų rugsėji prasidėjęs karas. Jam pasibaigus, 1948 metais, Londone vykusiose vasaros žaidynėse aviacijos sportas liko nuošalyje - Tarptautinis olimpinis komitetas (TOK) sklandymo į sportinę programą neįtraukė.

Tačiau pažvelgus į Olimpinių žaidynių istoriją, matyti, kad sportinė programa plečiasi ir olimpiečiais tampa tiek tradicinių, tiek ir naujų sporto šakų atstovai. Per šimtmetį nuo žaidynių atgimimo 1896 metais sportinė programa išsiplėtė beveik tris kartus - 1996 metais Atlantoje varžėsi jau 26 sporto šakų atstovai. Daugėja ir atskirų rungčių - nuo 1993 iki 2000 metų žaidynėse atsirado 43 naujos rungtys.

"Olimpinis devizas "Citius, altius, fortius" (Greičiau, aukščiau, stipriau) yra labai kilnus, tačiau kol Olimpines žaidynėse nebus nei vienos aviacijos sporto šakos, devizas "Altius" taip ir liks neįgyvendintas", - pernai pavasari, Lozanoje susitikęs su TOK prezidentu Žaku Rog (Jacques Rogge), pareiškė FAI vadovas Wolfgangas Veinreichas (Wolfgang Weinreich). Susitikimo metu jis paragino 2008-ųjų Pekino Olimpines žaidynes paversti ir oro Olimpiada.

Svarstė parašiutų sportą

Tarp 14 sporto šakų atstovų prašymų būti priimtais į olimpiečių būrį ir pirmą kartą arenoje pasirodyti 2008 metais Pekine Olimpinių žaidynių Programos komisija nagrinėjo ir FAI prašymą į olimpinę programą įtraukti parašiutininkų

pasirodymus. Būtent parašiutų sportas šiuo metu atsidūrė arčiausiai Olimpiados sportinės programos.

Išnagrinėjusi federacijų narių skaičiaus augimo statistiką, atitinkamos sporto šakos renginiuose dalyvaujančių valstybių kiekį, žiniasklaidos informavimo apimtį, komisija nustatė, jog dauguma sporto šakų, siekiančių patekti į Olimpiadą, nesudomintų žiūrovų labiau, nei jau esančios programoje. Tad savo rekomencijoje Tarptautiniam olimpiniam komitetui komisija pasiūlė atmesti 11 sporto šakų atstovų prašymus, tarp jų ir FAI dėl parašiutų sporto. Į žaidynes ji rekomendavo priimti tik golfą ir regbį.

Argumentuodama savo sprendimą komisija teigė, jog žaidynių programa turėtų būti keičiama tik tuomet, jei naujosios olimpines sporto šakos padidins žaidynių vertę ir patrauklumą, bei pritrauks visuomenės ir žiniasklaidos dėmesį. Be to, sporto šaka, virtusi olimpine, turėtų pritraukti kuo daugiau jaunimo.

Tokios išvados nulėmė TOK sprendimą neįtraukti parašiutų sporto į 2008 metų Pekino žaidynių programą. Tačiau tai, kad komitetas nepritaikė Olimpines Chartijos punkto, skelbiančio, jog žaidynių programoje "Nepriimtinos tos sporto šakos, sporto dalykai (disciplinos) ir rungtys, kurių rezultatas daugiausia priklauso nuo mechaninės varomosios jėgos", leidžia suprasti, kad tokios aviacijos sporto šakos, kaip parašiutų sportas, kur mechaninė varomoji jėga yra tik pagalbinė ir sportininko pasiektas rezultatas nuo jos nepriklauso, ateityje turi galimybę patekti į Olimpiados programą.

Pasaulio aviacijos sporto žaidynės

Siekdama priartėti prie Olimpinių žaidynių, FAI ėmė ruošti olimpinių aviacijos sporto žaidynių koncepciją, kuri galiausiai virto Pasaulio aviacijos sporto žaidynėmis (angl. World Air Games).

Ir aviacijos sporto žaidynes rengianti FAI, ir Olimpines žaidynes rengiantis olimpinis judėjimas savo svarbiausiu motyvu vadina siekį prisidėti prie taikesnio pasaulio kūrimo, sportu ugdyti jaunimo tarpusavio supratimą, draugystę, solidarumą ir kilnų elgesį, atsiribojant nuo bet kokios diskriminacijos.

Kaip ir Olimpiada, kas ketveri metai vykstančios aukšto lygio varžybos suburia pačius stipriausius pasaulio sportininkus, kurie dėl medalių kovoja tiek individualiai, tiek komandose. Intensyviu grafiku viename regione vykstanti dangaus olimpiada apima visas aviacijos sporto šakas.

Iš Egėjo jūroje esančios Ikarijos salos, pavadintos mitologinio graikų herojaus Ikaro garbei, atkeliavusi ugnis žaidynių liepsną įžiebė jau du kartus. Pirmosios žaidynės įvyko Turkijoje 1997-aisiais, o antrosios Ispanijoje - 2001 metais.

Liepsnos įžiebimas - vienas svarbiausių žaidynių atidarymo ritualų. Per Ispanijoje vykusių žaidynių atidarymą liepsną, kuri simbolizuoja kilnius siekius, taiką, draugystę ir vienybę, įžiebė piloto licenciją turintis šalies sosto įpėdinis princas Filipe, savo dalyvavimu patvirtinęs renginio solidumą.

Abejose iki šiol vykusiose žaidynėse dalyvavo maždaug po 3,500 dalyvių, iš kurių 2,000 - sportininkai. Aštuoniose varžybų vietose rungėsi pajėgiausi akrobatinio skraidymo, bendrosios aviacijos, oro balionų, sklandymo, skraidyklių ir parasparnių, sraigtasparnių, ultralengvųjų orlaivių, aviamodelių ir parašiutų sporto atstovai.

Lietuvos aeroklubo rinktinė dalyvavo abejose Pasaulio aviacijos sporto žaidynėse. Iš Turkijos lietuviai parvežė du bronzos medalius - aviamodeliavimo atstovai Danas Babenskas ir Jurgis Strazdas - bei užėmė trečią komandinę vietą raketų kopijų klasėje. Deja, iš Ispanijos lietuvos atstovai grįžo be apdovanojimų.

FAI keičia žaidynių koncepciją

Iki šiol rengtų Pasaulio aviacijos sporto žaidynių (PASŽ) patirtis paskatino FAI keisti būsimųjų žaidynių koncepciją. Naujojoje vizijoje, kurią ketinama tvirtinti 2004 metų rudenio - žiūrovams ir žiniasklaidai patrauklesnės, labiau centralizuotos varžybos, intensyvesnis jų grafikas bei mažiau sportininkų.

Išnagrinėjęs Turkijoje ir Ispanijoje vykusias žaidynes bei jų dalyvių, žiūrovų ir žiniasklaidos atstovų pastabas, PASŽ Koordinacinis komitetas rekomenduoja žaidynių varžybas ir kitus renginius organizuoti arčiau vienas kito.

Aviacijos sporto žaidynes siūloma rengti dviejuose ar trijuose aerodromuose, nutolusiuose iki 100 kilometrų vienas nuo kito. Be to, aerodromai turėtų būti arti vieno ar kelių didesnių miestų.

Mažiaus sportininkų

Į ankstesnes žaidynes Turkijoje bei Ispanijoje susirinko maždaug po 3,500 dalyvių, iš kurių 2,000 - sportininkų. Būsimoje žaidynėse jų skaičių ketinama apriboti iki tūkstančio. Taip federacija siekia didinti varžybų profesionalumą - į mažesnių vietų skaičių pretenduos stipresni sportininkai.

Tarp FAI patvirtintų sporto šakų, kurias būsiamiems žaidynių organizatoriams federacija siūlo įtraukti į sportinę programą: oro balionai, bendroji sportinė aviacija, sklandymas, akrobatinis skraidymas, aviamodelių, sraigtasparnių, ultralengvųjų orlaivių, skraidyklių ir parasparnių bei parašiutų sportas. Dėl medalių sportininkai varžysis daugiau nei trisdešimtyje rungčių.

Trys aerodromai

Pagal naująją koncepciją, šešias-septynias dienas trunkančios žaidynės savaitgalį pradedamos atidarymo ceremonija, kuri turi vykti atviroje vietoje su sėdimomis vietomis žiūrovams, pavyzdžiui, pagrindiniame aerodrome arba atvirame stadione.

Idealiausia, jei žaidynių varžybos vyks pagrindiniame aerodrome, pagalbinėje lygumos aikštelėje bei viename kalnų aerodrome (skraidyklių ir parasparnių varžyboms).

Kambarinių aviamodelių varžyboms turi būti pritaikytas vienas ar keli angariai pagrindiniame aerodrome. Jame taip pat turi būti paruoštos tinkamos vietos ekspozicijoms bei informaciniams kioskams, kuriuose lankytojai galėtų sužinoti daugiau apie įvairias aviacijos sporto šakas.

Ne visų sporto šakų varžybos turi vykti būtinai aerodromuose. Jos gali būti rengiamos netoli pagrindinio aerodromo esančioje pagalbinėje lygumos aikštelėje - erdvesniame lauke, kuris atitiktų skrydžių saugos reikalavimus bei būtų pritaikytas žiūrovams.

Žiūrovams patrauklesnės varžybos

Visos teritorijos, kuriose vyks varžybos ir kiti žaidynių renginiai, turėtų būti gerai paruoštos priimti žiūrovus. Jose - automobilių parkavimo aikštelės su patogiu privažiavimu, pakankamai lauko kavinių, informaciniai kioskai ir orlaivių ekspozicijos, interneto kavinės. Tarp skirtingų varžybų vietų turėtų būti užtikrintas susisiekimas įvairiomis transporto priemonėmis.

Varžybas turėtų komentuoti profesionalūs pranešėjai. Rekomenduojama, kad sportininkų veiksmus žiūrovai galėtų stebėti dideliame ekrane, kuriame be vaizdų, filmuojamų iš žemės, taip pat būtų demonstruojami kadrai, užfiksuoti orlaiviuose ir parašiutininkų-operatorių šalmuose (parašiutų sporto varžybose) įrengtomis kameromis.

Naująją Pasaulio aviacijos sporto žaidynių koncepciją ketinama patvirtinti kitais metais FAI generalinėje konferencijoje bei pirmą kartą pritaikyti 2005 metais Lenkijoje vyksiančiose žaidynėse.

Perspauzdinta iš Lietuvos Aeroklubo biuletenio "Aviacijos sportas"

LIETUVIAI TECHNIKINĖJE LITERATŪROJE

Skyriaus Redaktorius Dr. Jonas Bilėnas, 75 Beaumont Dr., Melville, NY 11747-3431

TZ-BIBL.x-2-4

Prašome Technikos Žodžio (TŽ) skaitytojus ir bendradarbius siųsti savo ar pažįsamų dar TŽ-yje nspausdintą bibliografinę medžiagą apie mokslinius straipsnius, patentus, knygas, architektūrinius darbus konferencijas, seminarus & profesinius atsiekimus, aukščiau nurodytu adresu.

Lietuvių technologų (inžinierių, architektų ir griežtųjų mokslininkų) bibliografinės santraukos spausdinamos TŽ-yje nuo 1962m. Šio skyriaus tikslas yra užrekoruoti TŽ-yje lietuvių mokslininkų darbų santraukas, kad mūsų darbai neišsibarstytų, bet autentiškai išryškintų lietuvių mokslo darbo sritis ir jų asmeninį įnašą į tarptautinį mokslo progresą. Nuo 1962 m. TŽ-yje spausdinta 5,464 bibliografinių santraukų.

Šiame TŽ-io numeryje patiekiami **Viktoro Tamashuno, Romualdo Viskantos, Algirdo Gustaičio, Valentino Šerno, Rimo Vaičiūčio, Viktoro Klemo, Jono Bilėno, Petro Kasperavičiaus** profesinių darbų bibliografijas.

Prof. VICTOR V. M. TAMASHUNAS, Professor Emeritus, College of Engineering, Iowa State University, IA.

V.M. Tamashunas, L.E. Mohr & E.M. "Mallstrom for Industrial Engineering Design", Iowa State University Bookstore, 1982.

V.M. Tamashunas, "Material Handling Manual", Iowa State University Engineering Editorial Office, 1-st Edition, 1984, 2-nd Edition 1986, & 3-rd Edition 1989.

Prof. V.M. Tamashunas, Membership in professional organizations:

1. American Institute of Industrial Engineers.
2. American Production and Inventory Control Society.
3. Methods Time-Measurement Association (MTV).
4. American Society of Engineering Education.
5. Society of Manufacturing Engineers.

Prof. ROMUALDAS VISKANTA, Purdue University, West Laffaette, Indiana.

R. Viskanta and A.G. Fedorv, "Three-Dimensional Conjugate Heat transfer in the Micro-channel Heat Sink for Electronic Packaging", International Journal of Heat Transfer, 43, 399-415, 2000.

R. Viskanta, Impact of International Heat Transfer"

in Industrial Journal of Heat Transfer, 43, "399-415, 2000.

R. Viskanta, "Lateral Freezing of an Anisotropic Porous Medium Saturated with an Aqueous Salt Solution", International Journal of Heat Mass Transfer 44, 733-751, 2001.

R. Viskanta & A.G. Fedorov, "Direct Flame Impingement Heating for Rapid Thermal Materials Processing", International Journal of Heat & Mass Transfer 44, 733-751, 2001.

R. Viskanta & A.G. Fedorov, "Direct Flame Impingement Heating for Rapid Thermal Materials Processing", International Journal of Heat & Mass Transfer 44, 1751-1758, 2001.

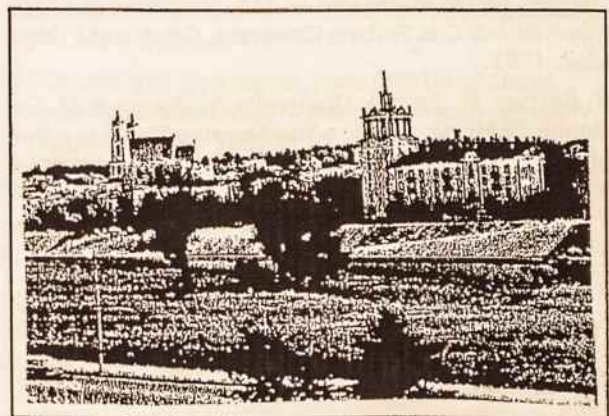
R. Viskanta, D.E. Hall & F.P. Incoperata, "Jet Impingement Boiling From a Circular Free Surface Jet During Quenching: Part 1-Single Planes Jet", Journal of Heat Transfer 123, 901-910, 2001.

R. Viskanta, D.E. Hall & F.P. Incoperata, "Jet Impingement Boiling From a Circular Free Surface Jet During Quenching: Part 2 - Two-Phase Jet", Journal of Heat Transfer 123, 911-917, 2001.

R. Viskanta, L. Pilon & A.G. Fedorov, "Steady State Thickness of Liquid-Gas Foams", Journal of Colloid & Interface Science, 242, 453-436, 2001.

R. Viskanta, J. Lim "Transient Heating of Two-dimensional Semitransparent Solids by Radiation during Processing", International Journal Transport Phenomena 3 (4), 407-417, 2001.

ALGIRDAS GUSTAITIS, Rašytojas ir Fotografas. Los Angeles, California. Šiame numeryje patiekiami A. Gustaičio fotografiją, pavadintą "Kitoje Neries Upės. Pusėje Vilniaus Bokštai".

A. Gustaitis, Fotografas, "Šiame TŽ-io numeryje patiekiami jo nufotografuota Juozo Milėno "Turisto" viešbučio statulą.

Prof. VALENTINAS ŠERNAS, Rutgers University, State University of New Jersey :

V. Šernas, C.E. Vaskopoulos, and T. Polimeropoulos, "Temperatures in Gas Turbine Vaporizer at Near Idle Conditions", ASME Paper 93-GT-312, presented at ASME International Gas Turbine Congress, Cincinnati, Ohio, May, 1993.

Šernas, C.E. Vaskopoulos & T. Polimeropoulos, "Temperature in Gas Turbine Vaporizer at Near Idle Conditions", ASME Paper 93-GT-313, presented at ASME International Gas Turbine Congress, Cincinnati, Ohio, May, 1993.

V. Šernas, R. Jaluria, Chiruvella, Y. Jaluria & M. Essinghir, "Extrusion of Non-Newtonian Fluids in a Single-screw simulation of the Flow and Heat Transfer in a Single Screw Extruder with Pressure Back Flow", *Polimer Engineering and Science*, Vol. 36, No. 3, pp. 358-367, 1996.

V. Šernas & M. Karwe "Application of Laser Doppler Anemometer to Measure Velocity Distribution Inside the Screw the Screw Channel of Twin-Screw Extruder" *Journal of Food Processing*, Vol. 19, pp. 135-367, 1996.

V. Šernas, C.E. Vaskopoulos and T. Polimeropoulos,

"Temperatures in Gas Turbine Vaporizer at Near Idle Conditions", ASME Paper 93-GT-312, presented at ASME International Gas Turbine Congress, Cincinnati, Ohio, May, 1993.

V. Šernas, R. Ciruvella, Y. Jaluria & M. Essinger, "Simulation of the Flow and Heat Transfer in a Single Screw Extruder with Pressure Back Flow", presented at the ASME National Heat Transfer Conference at Heat Transfer Conference, Atlanta, GA, published in ASME Volume 241 pp. 1-10. August, 1993.

V. Šernas, T. Sastrohartono, Y. Jaluria & Y. Essegir, "Three-Dimensional Transport in the Channel of Single Screw Extruder for Polymeric Materials", presented at AIAA Thermophysics Conference, Colorado Springs, June, 1994.

V. Šernas, & Borwsky, "An Experimental investigation into the Effects of Vapor Bubbles on Boiling in Narrow Gaps", Proceedings 10-th International Transference, Vol. 5 pp, Brighton, England, August, 1994.

V. Šernas, R. Ciruvella, Y. Jaluria and N.V. Karwe, "Transportation in a Twin-Screw Extruder in the Processing of Polimeric Materials", presented at ASME Winter Annual Meeting, Chicago, IL, November, 1994.

Prof. RIMAS VAIČAITIS, the new Department Chairman of Civil Engineering and Engineering Mechanics at the Columbia University, New York, NY.

R. Vaičaitis was awarded the title of Renwick, Professor of Civil Engineering.

R. Vaičaitis and S.T. Choi, "Acoustic Fatigue of Stiffened Structures", AFWAL-TR-88-3034, Proceedings of the Third International Conference on Recent Advances in Structural Dynamics, University of Southampton, England, July 18-22, 1988.

R. Vaičaitis, T.T. "Acoustic Fatigue of Stiffened Structures", AFWAL-TR-88-3034, Proceedings of the 3-rd International Conference on Recent Advances in Structural Dynamics, University of South-Hampton, England, July 18-22, 1988.

R. Vaičaitis, K.C. Poulin & J. Amarosi, "Active Control of Random Vibrations by Piezoelectric Materials & Electrorheological Fluids", 6-th International Congress on Sound and Vibration, Lyngby, Denmark, July, 1999.

R. Vaičaitis and V. Dogan, "Active Control of Non-linear Cylindrical Shell Vibrations Under Random Excitation", 7-th International Congress on Sound and Vibration, Garmish, Germany, July 2000.

R. Vaičaitis and C.Y. Wang, "Active Control of Linear and Nonlinear Shell Vibrations", Vibro-engineering 2000 Conference, September 21-22, Vilnius, Lithuania, 2000.

R. Vaičaitis & L. Chen, "Materials Selection & Test-

ing in Support of DEL-166 Staff 6 Saturation Drive at Gate Valve Repair", Prepared for Malcom Pirnie Brikerhoff, Qauda and , Qauda and Douglas, 2000.

R. Vaičaitis and Dogan, "Non Linear Vibrations of Double Wall Cylindrical Shells", 10-th International Congress on Sound and Vibration, Stockholm, Sweden, 7-10 July, 2003.

Dr. VIKTORAS KLEMAS, Director of Center of Marine Studies, College of Marine Studies, University of Delaware, Newark, DE, 39208, March, 1195.

1. Monitoring of Coastal Waters Properties 16.
2. Pollution Monitoring Methods 19.
3. Sampling of Living Marine Resources 21.
4. Plankton Sampling 22.
5. Benthos Sampling 23.
6. Monitoring of Wetlands Conditions 24.
7. Wetland Vegetation 24.
8. Wetland Habitat Quality 25.
9. Wetland Hydraulics 25.
10. Monitoring of Sea Level 26.
11. Coastal Upland and Weather-shed 27.
12. Conclusions 27.

Dr. JONAS A. BILĖNAS and J Booth, "Ground Vehicle Engine Infrared (IR) Suppressor Study", Final Technical Report TL-EO-187, August 27, 1989, Multiple Grumman Aerospace Corporation (GAC).

J. Bilėnas, "Multi-Spectral Thermally Augmented Concealment Research (U)", BAA Document to the U.S. Army Belvoir RD&R Center, File NR. 89-22A, August 31, 1989. (C).

J. Bilėnas, G. Walker, T. Croy (U.S. Army BRDEC); and G. Kelley, R. Kosson (Grumman), Dynamic Thermal Counter-Surveillance (TCS) (U), 1989 Have Forum Low Observables Annual Symposium, Monterey, CA, October 9-12, 1989 (S).

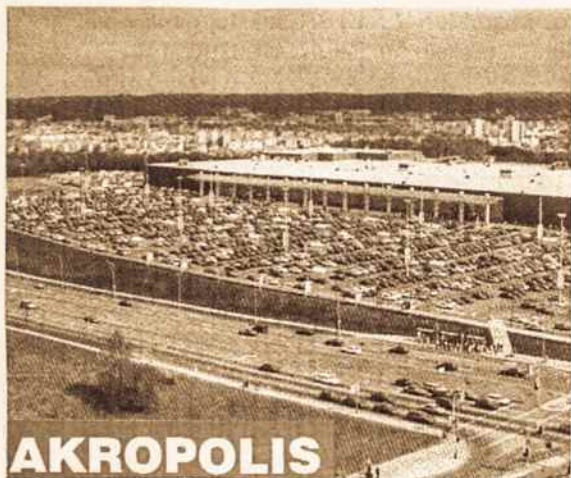
J. Bilėnas, "Have Forum Symposium", TL-EO-294, September 20, 1989.

Docentas PETRAS KASPERAVIČIUS, Bajorų 6-ta gatvė, 2026 Kaunas, Lietuva.

2.2. PATENTOLOGIJOS MONOGRAFIJOS VADOVĖLIAI, BROŠIŪROS, MOKYMO PRIEMONĖS

1. Išradybos bei racionalizavimo darbo organizavimas. -Kaunas: Kauno Politechnikos institutas, 1962 (1,5 autorius 1).
2. Patentų moksalas - Kaunas: Kauno Politechnikos Institutas, 1963 (9,0 aut. 1.).
3. Išradyba ir patentotyra. -V. Mintis, 1966 (9,0 autorius 1.)

4. Patentotyros pagrindai -V.: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1967 (3, 1 autoriai).
5. Patentotyros lygio tyrimas, paraiška išradimui ir patentinis formuliaras. Kaunas: Kauno politechnikos institutas, 1968 (2,26 autoriai 1.).
6. Tarybų Sąjungos išradybos taisyklės normos, - Kaunas: Kauno politechnikos institutas, 1969 (3,5 autor. 1.).
7. Išradimai ir jų panaudojimas projektuose, Kaunas Lietuvos žemės ūkio akademija, 1970 (5,7 autoriai 1).
8. Licencijos ir licencijų prekyba - Kaunas: Lietuvos TSR "Žinijos" draugija,, (0,5 aut. 1.).
9. Tarptautinės patentinės sutartys. - Lietuvos TSR "Žinijos" draugija, 1970, (0,68 aut. 1.).
10. Išradybinės ir racionalizacinės veiklos organizavimas (Tarybų Sąjungos išradybos ir patentų taisyklės normos schemose). Vaizdinių priemonių rinkinys "Pramonės organizavimas ir planavimas", - Kaunas: Kauno politechnikos institutas, 1969 (3,5 aut. 1.).
11. Patentžinyntė (programa, namų užduotis, kontroliniai klausimai). - Kaunas: Kauno Medicinos institutas, 1971 (1,1 aut. 1.).
12. Užsienio valstybių patentų teisė. -V.: Lietuvos TSR "Žinijos" draugija, 1971 (1,12 aut. 1.).
13. Patentotyros ir išradybos pagrindai (programa, kursinio darbo užduotis, kontroliniai klausimai).- Kaunas: Lietuvos žemės ūkio akademija, 1972 (0,8 aut. 1.).
14. Patentotyra žemės ūkyje,-V.:Periodika, 1972 (15, 47 aut. 1.).
15. Patentotyros ir išradybos pagrindai -Šiauliai: Šiaulių pedagogikos institutas, 1973 (4,35 aut. 1.).
16. Patentinio, išradybinio ir racionalizacinio darbo planavimas aukštosiose mokyklose :-V.: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos MTV Patentinio išradybinio darbo sekcija , 1973 (0,5 aut. 1.).
17. Patentologia (programa, namų darbo užduotis, kontroliniai klausimai). - Kaunas: Kauno politechnikos institutas, 1969 (1,52 aut. 1.).
18. Patentžinyntė medicinoje. - Kaunas: Kauno medicinos institutas, 1976 (5,3 aut. 1).
19. Išradybos ir patentų teisė Tarybų Sąjungoje. -V.: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1976 (3,0 aut. 1.).
20. Liaudies universitetų išradybos ir racionalizacijos fakultetų pavyzdiniai mokymo planai, programos, Lietuvos TSR "Žinijos", draugija, 1979 (0.75, aut.)

Vaizdas nuo Ozo gatvės. Tolumoje Vilniaus panorama.

„AKROPOLIS“ VILNIUJE

ANTANAS PANAVALAS

Šiuo metu išvardinant Vilniaus miesto lankytinas vietas dažnai paminimas „Akropolis“. Kas tai? Kuo jis patrauklus, kad net užsienio svečiai dažnai čia apsilanko ir su įdomumu jį apžiūri? Vietos gyventojams, nemačiusiems didelių prekybos centrų, tai tikra naujovė. O naujovė visada įdomi, ypač ta, kuri pasiteisina.

Jau važiuojant autobusu Ozo gatve, Šeškinės kalvų link, pasitinka šalikelėje aukštai iškeltas ryškus užrašas „Akropolis“ nuteikias nelaukta staigmenai.

Ir tikrai, iki šiol nematyto didumo automobilių stovėjimo aikštelėje pastebimas neįprasto didumo pastatas su aiškiai pabrėžta centrine dalimi, - pagrindiniais įėjimais.

Tai Vilniaus prekybos ir pramogų centras „Akropolis“ 55000 kv. m. ploto, pastatytas ant žaliųjų Šeškinės kalvų, šalia naujų gyvenamųjų rajonų. Artėjant prie pagrindinio įėjimo, ant fasado, apdailinto rūdintos skardos plokštėmis, krinta į akis spalvingi užrašai, kaip dabar tapo madinga – nelietuviški, bet iš jų galima suvokti, kad viduje yra didelė parduotuvė, kino salės ir dar kai kas.

Aplink pastatą vyksta nuolatinis judėjimas. Vieni automobiliai, pasikrovę prekėmis, atvyksta, kiti išvyksta. Išorinės durys nuolat juda praleisdamos ateinančius ir išeinančius. Įeinant į vidų netgi plūsteli netikrumo jausmas, ar neteks pasiklysti. Tačiau įėjus į vidų aiški vizualinė reklama ir išplanavimo aiškumas greit išsklaido abejones. Arčiausia prie pagrindinio įėjimo yra „hyper maxima“ – plataus asortimento maisto prekių parduotuvė su palydinčiomis pramoninėmis prekėmis. Jos plotas gerokai viršija dešimtį tūkstančių kvadratinį metrų. Pirkėjus aptarnauja 43 kasos išdėstytos viena eile beveik per visą pastato plotį. Kasų eilė atskiria šią parduotuvę nuo plataus šviesaus praėjimo – Varšuvos prospekto.

Taigi, Varšuvos prospektas kerta pastatą skersai, o Rygos ir Talino alėjos – išilgai. Vienoje prospekto pusėje ir abipus alėjų išsidėstę parduotuvės, kurios tarp savęs atskirtos aklomis pertvaromis, o nuo alėjų – berėmiu stiklu. Alėjose susidaro pasažo – gatvės įspūdis, kurį išryškina ritmiškai išdėstyti originalių formų šviestuvai, taipogi tvirtos plytelių grindys ir sumaniai įrengtos poilsio salelės su parketo grindimis ir mediniais suoleliais. Čia galima tarp žalumynų ramiai pailsėti.

Rygos ir Talino alėjos yra jungtys tarp Varšuvos prospekto ir Vilniaus aikštės. Taigi pasiklysti, kaip atrodo, nėra kur, nes einant aplink, vėl sugrįžtama į tą pačią vietą. Nesusigaudantį lankytoją visuomet maloniai užkalbina uniformuotos, dailios išvaizdos mergaitės, teikiančios informaciją. Jos visuomet mandagiai paaiškina, kur ką galima surasti.

Prekybos alėjose visada judru.

Užrašai ant fasado aiškūs, ryškūs, bet ... nelietuviški.

Vilniaus aikštėje įsikūręs pramogų kompleksas. Labiausiai lankoma yra ledo arena. Čia netrūksta čiuožėjų, taipogi netrūksta ir žiūrovų, nes aplink aikštę išdėstyti suolai. Vaikų žaidimo patalpos įrengtos patraukliai ir išradingai. Kokių tik žaidimų čia neprigalvota! Suaugusieji gali praleisti laiką ne tik kino salėse, bet ir 20-ties takų bowling'e, arčiau susipažindami su šiuo žaidimu, o kai kur laikomu ir sporto šaka, tiesa, ne olimpine, bet kai kur, gana populiaria.

Šalia ledo arenos yra kavinė, arbatinė, restoranas. Jų išdėstymas ir apipavidalinimas yra įvairus. Ko tik čia nepamatysi! Atėjus iš spalvingų, spindinčių alėjų, staiga atsiduriama ties apytamse kaimiška troba, prie vėjo malūno, o kiek paėjėjęs jau dėmesį patraukia šviesios, aukštyn kylančios kolonos primenančios tikrąjį Akropolį.

„Akropolyje“ dar teikiamos įvairios būtinos paslaugos. Čia galima pataisyti buitinius elektros prietaisus, pagaminti raktus, išvalyti drabužius, netgi pasiūti, pataisyti avalynę, apsimokėti sąskaitas, pabuvoti grožio salone.

Konstruktivinė schema, iš pirmo žvilgsnio, atrodo paprasta ir aiški. Gelžbetoninės kolonos sujungtos lengvomis metalinėmis santvaromis abiem kryptimis. Virš jų lengvas profiliuotų metalo plokščių denginys su izoliacija ir rulonine danga. Kolonos, kur yra reikalinga, sutapdintos su prekybinių patalpų ribomis ir jas skiriančiomis pertvaromis, daug kur prie jų pritvirtinti vamzdiniai. Parduotuvių aukštį formuoja ažūrinės pakabinamos lubos. Virš jų likusi erdvė išnaudota inžinerinių komunikacijų pravedimui. Ji yra apšviesta denginyje išdėstytais šviesos kupolais. Kai kur, pakabinamoms luboms panaudoti stačiakampiai skydai. Prie parko įėjimo pastato aukštis yra didesnis, nes čia kino salės ir bowling'o takai patalpinti antrame aukšte.

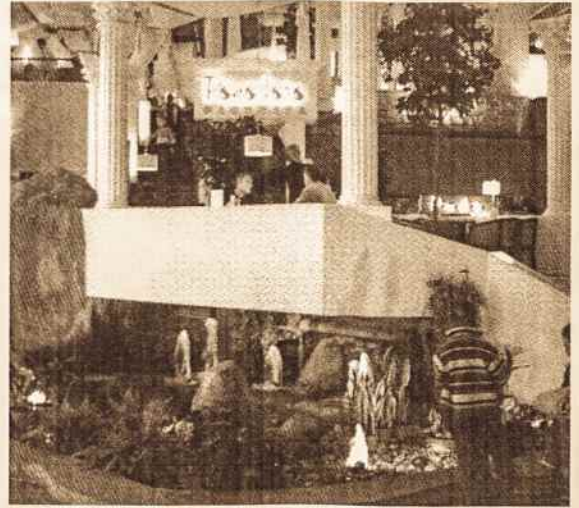
Technologiniu atžvilgiu pastatas yra gan sudėtingas, nes po vienu stogu talpinamos ne tik skirtingų aukščių, bet ir skirtingų eksploatacinių režimų patalpos su specifiniais reikalavimais.

Į „Akropolį“ nustatytu laiku galima užėiti visiems ir naudingai praleisti laiką. Kiekvienas čia užėjęs gali surasti ką nors naudingo ir įdomaus. Žinoma, geriausia ateiti turint pinigų, tačiau šiuo atveju pagalvota ir apie tuos, kurių perkamoji galia, kaip dabar sakoma – nedidelė.

Įėjus į „hyper maximą“ pirmiausia atsiduriama tarp knygų ir žurnalų. Čia galima norimą leidinį pavartyti, o turint laiko – paskaityti, o tik po to nueiti prie duonos ir pieno. Įdomiai galima praleisti laiką ir prie ledo arenos. Pasižiūrėjus į čiuožiančius vaikus, visai netoliese galima užsukti į didelį knygyną, kuriame dalis knygų išdėstyta tiesiog ant stalų. Akys raibsta nuo leidinių gausos ir įvairovės. Perskaityti jų neįmanoma, be to ir nėra reikalo. Užtenka pavartyti literatūros naujienas, gražiai apipavidalintas populiarias enciklopedijas, o ypač įdomius garsųjų menininkų albumus su kūrinių reprodukcijomis. Tada užsimiršta laiko tėkmė ir prisimenama Hipokrato sentencija: „Ars longa, vita brevis.“

Įdomu ir naudinga pabūti kultūringoje aplinkoje „Akropolį“ projektavo arch. G. Jurevičiaus projektavimo studija.

Detalų planą – genplaną paruošė arch. A. Nasvytis
Statė „Kausta“ – Kauno statyba.

Šviesios kolonos primena Akropolį.

Stogelį prie įėjimų remia sutemoje šviečiančios kolonos.

Ledo arenoje čiuožia ne tik vaikai.

MIRUSIEJI

DIPLOMUOTAS INŽINIERIUS VIKTORAS NAUDŽIUS

Eidamas 87-tus metus po sunkios ligos mirė diplomuotas mechanikos inžinierius, visuomenininkas, žymus katalikiškų organizacijų veikėjas Viktoras Naudžius. Yra verta pažvelgti į jo nueitą kūrybingą bei veiksmingą kelią.

Viktoras gimė 1917 m. spalio 28 d. Archangelske, kur jo tėvas tuo metu buvo rusų, valdžios tarnautojas. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, Naudžių šeima grįžo, tėvynę, ir Viktoras 1936 m. baigęs Aušros gimnaziją pradėjo studijuoti Vytauto Didžiojo Universiteto Technologijos Fakultete mechaninę inžineriją. Karinę prievolę atliko aspirantu Karo Mokykloje, kurią baigė 1939 m. ir tęsė studijas toliau. Universitetą baigė 1943 m. gaudamas mechanikos inžinieriaus diplomą. Taip pat, būdamas universitete ėjo medžio technologijos katedros laboranto ir jaunesnio asistento pareigas. Priklausė Ateitininkų Technikų korporacijai "Grandis". Okupacijų metais dalyvavo pogrindžio rezistencijos veikloje.

Antrą kartą Raudonajai Armijai okupuojant Lietuvą, 1944 m. Viktoras pasitraukė į Vokietiją, pradžioje kurį laiką gyveno Vienoje ir vėliau Tuebingene, kur 1946-48 m. buvo Lietuvių Komiteto pirmininku.

1951 m. atvyko į JAV ir pirmiausia apsistojo New Yorke, kur susipažino su Aldona Kanaukaite, su ja sukūrė šeimą, ir persikėlė gyventi į Čikagą. Kaip

mechanikos inžinierius vyresniojo projektuotojo pareigose dirbo inžinerinėse kompanijose - Tylor Forge, Union Carbide, Temple Steel ir nuo 1965 m. turėjo savo inžinerinę konsultavimo firmą - BETA Engineering, Inc. Paskutiniu laiku vadovavo Amerikos lietuvių firmai Morkūnas & Co. Lietuvoje, Center for Lithuanian Studies, Inc. ir M & F Enterprises, kuri ir dabar sėkmingai veikia Kaune.

Be grynai profesinio inžinieriško darbo jis buvo užsiėmęs ir kitais darbais - 1952-54 m. dėstė lietuvių braižybos kursuose, 1985 m. buvo "Draugo" spaustuvės vedėjas, 1958-60 m. "Į Laisvę" žurnalo administratorius ir kelių lietuviškų šeštadienių mokyklų tėvų komiteto pirmininkas.

Viktoras Naudžius ne vien tik rūpinosi kasdieniniu darbu ir šeimos išlaikymu, bet buvo plačiai įsijungęs į visuomeninę veiklą priklausydamas daugeliui organizacijų ir dalyvaudamas jų valdybose. Priklausė Amerikos Lietuvių Inžinierių ir Architektų sąjungai (ALIAS) - 1953 m. valdybos sekretorius ir 1956 m. išdininkas; Lietuvių Fronto Bičiuliams - 1959-60 m. centro valdyboje ir 1977-84 m. atstovas VLIKo taryboje; Ateitininkams, Lietuvių Bendruomenei, Lietuvių Fondui (vienas iš pradininkų, tūkstantininkas #3) ir 1983 m. Fondo valdybos pirm.; Amerikos Lietuvių Tarybai (ALT) - nuo 1974 m. Liet. Romos Kat. Fed. atstovas ir nuo 1979 m. ALT'o centro valdyboje; taip pat "Į Laisvę" fondo lietuviškai kultūrai ugdyti ir Lietuvių Studijų Centro tarybų narys, be to dar bendradarbiavo ir Lietuvių Enciklopedijoje.

Per laidotuves su Viktoru atsisveikino visų, čia suminėtų organizacijų vardu, išskeldami jo nuveiktus darbus bei nuopelnus. Kalbėjo: Dr. Kazys Ambrozaitis, advokato Jono Kairevičiaus, Vidmanto Vitkausko, Vytauto Petruolio, Dr. Antano Razmos vardu, Dr. Petras Kisielius, advokatas Saulius Kuprys, Juozas Polikaitis ir inž. Petras Brizgys. Atsisveikinimą pravedė Juozas Baužys.

Su Viktoro Naudžiaus mirtimi Inžinierių ir Architektų sąjunga neteko žymaus savo nario ir lietuvių visuomenė aktyvaus veikėjo.

Vaclovas Mažeika

IŠ MŪSŲ VEIKLOS

Paskutinis 2003-jų metų ALIAS Čikagos skyriaus renginys, tradicinis kalėdinis susirinkimas, įvyko gruodžio mėn. 12 d. Jaunimo Centro kavinėje. Pranešėjas – buvęs prezidento Valdo Adamkaus patarėjas, politologas prof. Julius Šmulskštys.

Susitikimas su profesoriumi buvo numatytas jau senokai ir pranešimas turėjo būti apie politinę situaciją Lietuvoje apamai, bet laikas įnešė korektūrų ir prof. Juliiui Šmulkščiui teko kalbėti ne visai malonia tema - apie prezidentinę krizę. Pasiklausyti įdomaus, plačios erudicijos, gerai žinomo politologo nuomonės ir požiūrio į Lietuvoje atskleistus skandalingus prezidentinės aplinkos ryšius ir veiklą susirinko nemažas būrys sąjungos narių ir svečių. Pranešėjas bandė padėti giliau suprasti, kas vyksta šiuo metu Lietuvoje ir tų įvykių galimas pasekmes. Publika susidomėjusi klausėsi profesoriaus samprotavimų ir atsakymų į užduotus klausimus visiems rūpima tema. Čikagos skyriaus ko-pirmininkas Teodoras Rudaitis padėjo prof. Juliiui Šmulkščiui už puikų pranešimą ir sutikimą atvykti į mūsų susirinkimą net iš kitos valstijos.

Po pranešimo T. Rudaitis pristatė ALIAS Čikagos skyriaus valdybą, sutikusią dar vienus metus tęsti darbą sekančiose pareigose:

Ko-pirmininkas - Teodoras Rudaitis

Ko-pirmininkė ir vicepirmininkė spaudai - Aurelija Dobrovolskienė

Sekretorė - Vilma Jarulienė

Iždininkė - Birutė Mickevičienė

Vice-pirmininkas organizaciniams reikalams - Rimantas Gurauskas

Vice-pirmininkas renginiams - Albinas Smolinskas

Prieškalėdinei nuotaikai labai tiko Teodoro ir Ritonės Rudaičių iš kelionės po Egiptą ir Izraelį atsivežtas ir parodytas video filmas apie šventas krikščionybės vietas Izraelyje. Šventiškai nuteikė ir papuošta kalėdinė eglutė bei "Antano kampo" ir skyriaus moterų paruoštos vaišės.

Aurelija Dobrovolskienė

Pranešėjas prof. Julius Šmulskštys

Ko-pirmininkas Teodoras Rudaitis ir prof. Julius Šmulskštys

Prie kalėdinės eglutės, iš kairės: Teodoras Rudaitis, Bitutė Mickevičienė, Aurelija dobrovolskienė ir susirinkime apsilankęs LR generalinis konsulas Čikagoje Arvydas Daunoravičius.

Susirinkimo bendras vaizdas. Priekyje, iš kairės Aldona ir Ramojus Vaičiai bei Algirdas ir Raminta Marchertai.

AUKOS „TECHNIKOS ŽODŽIUI” 2003.12.15 – 2004.2.21

1. Vyt. Bildušas	5.00
2. V. Gilys	5.00
3. V. Milukas	5.00
4. G. Stulpin	5.00
5. J. Vasaris	5.00
6. A. Basiulis	10.00
7. G. Bobelis	10.00
8. R. Budreika	10.00
9. J. Bulota	10.00
10. K. Damijonaitis	10.00
11. V. Domanskis	10.00
12. M. Javas	10.00
13. J. Liubinskas	10.00
14. J. Martinkus	10.00
15. P. Masalaitis	10.00
16. V. Plečkaitis	10.00
17. P. Rulis	10.00
18. B. Slonskis	10.00
19. J. Statkus	10.00
20. V. Anonis	15.00
21. G. Balanda	15.00
22. Algis Liepinaitis	15.00
23. S. Šimoliūnas	15.00
24. E. Vilkas	15.00
25. J.A. Rasys	20.00 auka ir sumokėjo už 2005-ųjų prenumeratą
26. V. Kochanauskas	25.00
27. R.P. Vaitys	30.00
28. R. Banys	35.00
29. N. Kersnauskas	35.00
30. Z. Saurazas	70.00 auka ir pratęsė prenumeratą I. Kriščiukaitienei iš Lietuvos sumokėjo prenumeratą metams į priekį
31. Ann Rackas	
32. V. Butkys	5.00
33. A. Kulpavičius	10.00
34. C. Vištokas	5.00
35. A. Matukonis	5.00
36. Z. Jurys	5.00
37. J. Bilėnas	15.00
38. Rima Augustaitis	100.00
39. V. Lapatinskas	85.00
40. G. Dragunas	10.00
41. M. Karaska	10.00

Labai atsiprašome kolegą
VYTAUTĄ BILDUŠĄ,
kad po jo straipsnio
“Jis įsteigė Technikos žodį”
jį pakrikštijome Bronius Bildušas

Red.

